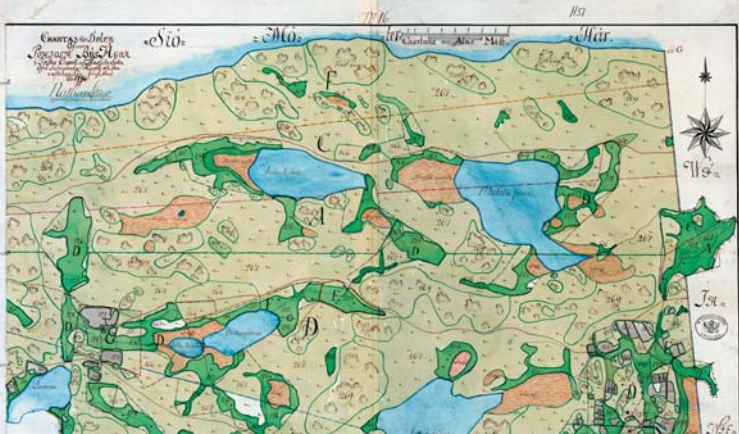
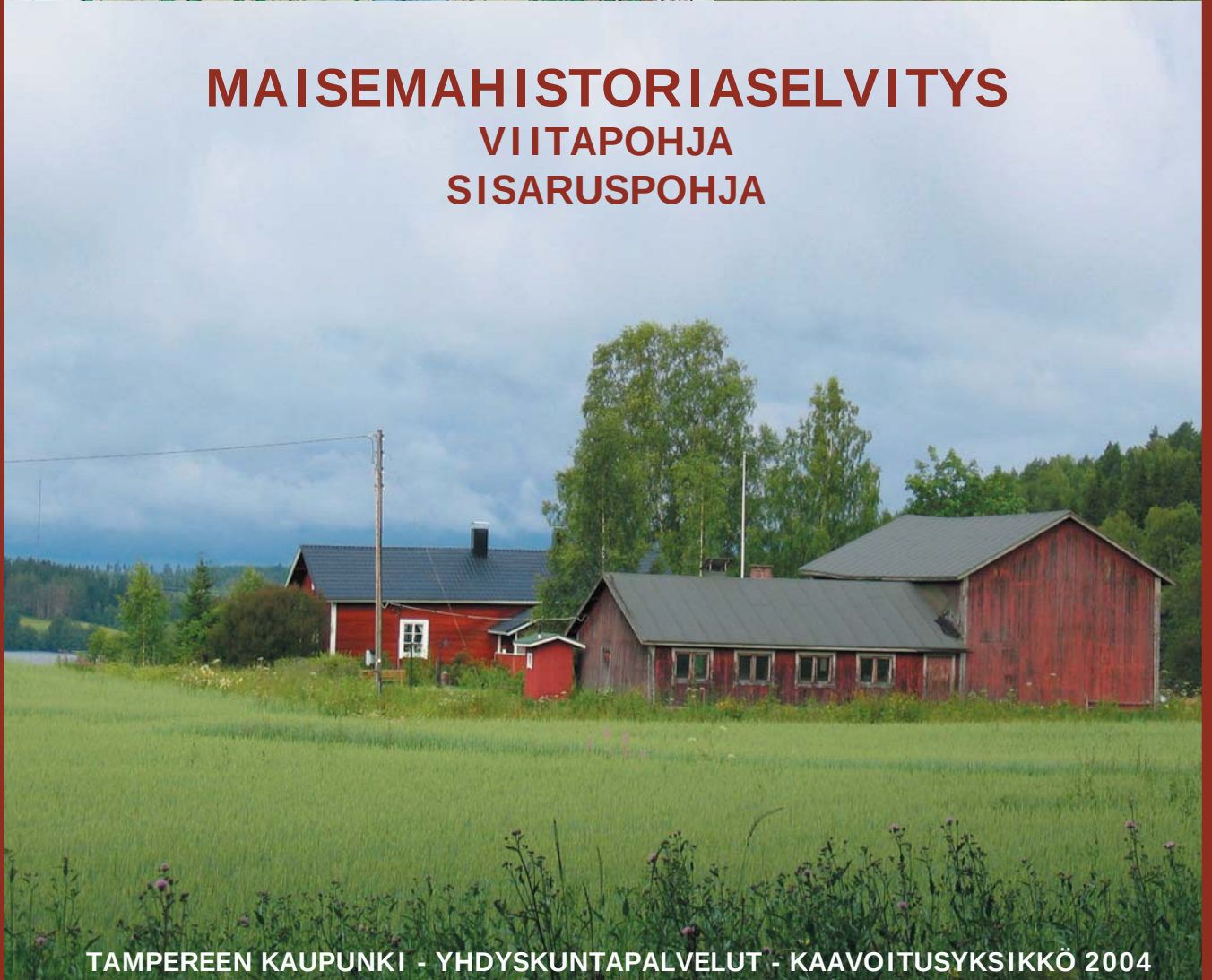

MAISEMAHISTORIASELVITYS

VIITAPOHJA

SISARUSPOHJA

OSA I
VIITAPOHJAN JA SISARUSPOHJAN
KULTTUURIYMPÄRISTÖINVENTOINTI
MAISEMAHISTORIASELVITYS

OSA II
KULTTUURIYMPÄRISTÖKOhteet

OSA III
KARTAT

Hanna Aitoaho
Tampereen kaupunki
Yleiskaavoitus
2004

MAISEMAHISTORIASELVITYS, Viitapohja ja Sisaruspohja

Tampereen kaupunki
Yhdyskuntapalvelut
Kaavoitusyksikkö
Julkaisuja 2/2004

Teksti, ulkoasu ja taitto: Hanna Aitoaho

ISSN 1795-276X
ISBN 951-609-240-3

SISÄLLYSLUETTELO

OSA I

Johdanto	7
1 Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisemahistoriaa vanhan kartta-aineiston pohjalta	7
1.1 Lähteet ja menetelmät	7
1.1.2 Kartta-aineisto	7
1.2 Isojakoasetus 1757	8
2 Teiskon vaiheita	9
3 Viitapohjan maarekisterikylät ja maisema	9
3.1 Kämnneniemi	9
3.2 Männistö	10
3.3 Savo	10
3.4 Teiskon Pohtola Viitapohjan osayleiskaava-alueella	10
3.5 Peräjoen ympäristö	10
3.6 Viitapohjan maisema pitäjänkartassa	10
3.7 Vuoden 1928 pitäjänkartta	11
3.8 Vuoden 1954 peruskartta	11
4 Sisaruspohjan maarekisterikylät ja maisema	12
4.1 Teiskon Pohtola	12
4.2 Vattula	12
4.3 Värmälä	13
4.4 Sisaruspohjan maisema pitäjänkartassa	13
4.5 Vuoden 1928 pitäjänkartta	13
4.6 Vuoden 1957 peruskartta	13
5 Johtopäätökset	14
5.1 Tieverkko	14
5.2 Pellot ja niityt	15
5.3 Asuinpaikat	15
5.4 Myllyt	15

OSA II	17
6 Kulttuuriympäristökohteet	18 - 41

Lähteet	42
----------------	----

OSA III	43
---------	----

Kartat:

1. Isojakokarttojen ja pitäjänkarttojen alueet, Viitapohjan ja Sisaruspohjan kantatilat
2. Maarekisterikylien rajat, vuoden 1928 pitäjänkartan sekä vuoden 1954 ja 1957 peruskarttojen alueet
3. Viitapohjan ja Sisaruspohjan historiallinen maankäyttö 1700-luvun isojakokarttojen pohjalta
4. Viitapohjan ja Sisaruspohjan historiallinen maankäyttö 1800-luvun pitäjänkarttojen pohjalta
5. Viitapohjan ja Sisaruspohjan maankäyttö vuoden 1928 pitäjänkartan pohjalta
6. Viitapohjan ja Sisaruspohjan maankäyttö vuoden 1954 ja 1957 peruskartan pohjalta
7. Kämnneniemen kylän alueiden maankäyttö Peräjoen pohjoispuolella
8. Männistön kylän alueiden maankäyttö
9. Savon kylän, Viitaniemen alueiden maankäyttö
10. Teiskon Pohtolan kylän alueiden maankäyttö
11. Vattulan kylän alueiden maankäyttö
12. Värmälän kylän alueiden maankäyttö
13. Viitapohjan ja Sisaruspohjan kulttuuriympäristökohteet

OSA I

VIITAPOHJAN JA SISARUSPOHJAN
MAISEMAHISTORIASELVITYS

Johdanto

Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisemahistoriaselvitys on katsaus alueen maankäytön historiaan. Tarkastelussa on selvitetty peltojen, niittyjen, teiden ja asuinpaikkojen sijainti sekä niiden kehitys ajan kuluessa. Selvityksessä tutkittu ajanjakso ulottuu 1700-luvun lopusta sodan jälkeiseen aikaan, 1950-luvun alkuun. Tutkittu alue sijaitsee Tampereen Teiskossa, Näsijärveen kuuluvan Paarlahden itä-, etelä- ja pohjoispuolisilla rannoilla.

Selvitys on tehty Viitapohjan ja Sisaruspohjan alueelle tehtäviä osayleiskaavoja varten. Tarkoitus on selvittää mitkä alueet ovat vanhimpia ja pisimpään samassa funktiossa olleita, kulttuurillisesti arvokkaimpia alueita. Selvityksen pohjalta voidaan maankäytöstä ja rakentamisen sijoittamisesta tehdä päätöksiä, jotka ovat sopusoinnussa menneen kanssa.

Maisemahistorian lisäksi selvityksessä on tutkittu alueen vanhoja asuinpaikkoja ja näissä olevia rakennuksia. Asuinpaikoista on valittu vanhimmat ja nykypäivään säilyneet kohteet, jotka esitellään selvityksen lopussa, osassa 2.

Selvitys on tehty Tampereen kaupungin kaavoitusyksikössä museotoimen aloitteesta. Selvityksen on tehnyt arkkitehtiylioppilas Hanna Aitoaho yleiskaavoituksessa kesän 2004 aikana.

1 Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisemahistoriaa vanhan kartta-aineiston pohjalta

1.1 Lähteet ja menetelmät

Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisemahistoriaselvitys perustuu lähinnä 1700-luvun lopun isojakokartta-aineistoon. Alkuperäistä kartta-aineistoa säilytetään Kansallisarkistossa, Helsingissä. Isojakokarttojen lisäksi selvityksessä on käytetty pitäjänkarttoja 1850-luvulta ja vuodelta 1928 sekä vuoden 1954 ja 1957 peruskarttaa.

Tietoa alueen kantatiloista on saatu kirjasta *Messukylän, Teiskon ja Aitolahden historia*, jossa on Teiskon kantatilaluettelo sekä tilojen isännät vuodesta 1540 vuoteen 1860. Tiedot perustuvat Valtionarkistossa olevaan *Suomen Asutuksen Yleisluetteloon*, jonka tiedot on kerätty veroluetteloista ja henkikirjoista. On mahdollista, että kantatilat ovat paljonkin vuotta 1540 vanhempia, sillä vuosi 1540 oli ensimmäinen, jolloin tietoja tiloista alettiin keräämään. Vuosi 1860 merkitsee luettelon tutkimusajanjakson loppua, ei tilan autioitumista tai katoamista. Luettelossa ei mainita kruunun uudistiloja eikä alle kolmasosaan jaettuja tiloja.

Vanhinta tietoa alueen historiasta on saatu teoksesta *Suomen asutus 1560-luvulla, kartasto ja kyläluettelo*, jossa on esitetty talojen määrä kylissä. Teoksen tiedot perustuvat kruunun ja kirkon verokirjoihin.

1.1.2. Kartta-aineisto

Alueen isojakoa varten tehty kartta-aineisto on vuosilta 1779-1798 sekä osa vuodelta 1849 ja 1853. Kukin karttalehti kuvaa osan kyseisen jakokunnan alueesta. Tutkimusalue ulottuu Viitapohjassa Kämmeniemen, Männistön ja Savon maarekisterikyliin. Tutkittuja Sisaruspohjan alueen jakokuntia ovat Pohtola, Vattula ja Värmälä. Isojakokarttoja alueelle ovat tehneet mm. Pär Henrik Pelander, Felix Brand, Johan Florin ja Nathan Lilius.

Pitäjänkarttojen laatiminen alkoi Maanmittauslaitoksessa varsinaisesti 1840-luvun alussa, ja ne valmistuivat lääneittäin vuoteen 1865 mennessä. Kartoitustyö toteutettiin mahdollisimman taloudellisesti käyttäen hyväksi geometrisista kartoista pienentämällä mittakaavaan 1:20000 siirrettyjä pienoiskokokarttoja, joita yhteen sovittamalla maantieteelliset pitäjänkartat tehtiin. Ne alueet, joilta geometriset kartat puuttuivat, täydennettiin tilapäisesti tyhjällä paperilla tai vanhoilla maantieteellisistä kartoista otetuilla maastokuvioilla. Tarvittaessa siis käytettiin jo Ruotsin vallan ajalta peräisin olevaa karttamateriaalia, ja lopputulos jäi yhteen sovitettavan aineiston epäsuhtaisuuksista johtuen hyvin epäyhtenäiseksi. Alkuperäiset 360 pitäjittäin laadittua karttarullaa on leikattu yleislehtijaon ruutujen mukaisesti 5116 karttalehteen 1950-luvun alussa. Syynä oli 1940-luvulla käyttöön otettu yleislehtijako.

Vanhat kartat on saatettu digitaaliseen muotoon ja asemoitu nykypäivän karttojen päälle. Kartoista on otettu esiin vanhat pellot, niityt, tiet ja asuinpaikat. Näin saatu tieto ei vastaa täydellisesti nyt käytettävissä olevia karttoja, sillä

vanhoissa kartoissa on mittavirheitä. Lisäksi usein kohdistuspisteinä käytettävien vesistöjen rajat, niemet, lahdet sekä jokien suut ovat muuttuneet paljon 200 vuoden aikana. Vaikka digitoinnissa syntyneitä ja kartoissa olevia virheitä on pyritty korjaamaan, toimii aineisto parhaiten suurimittakaavaisessa, laajaa maisemaa käsittelevässä tarkastelussa.

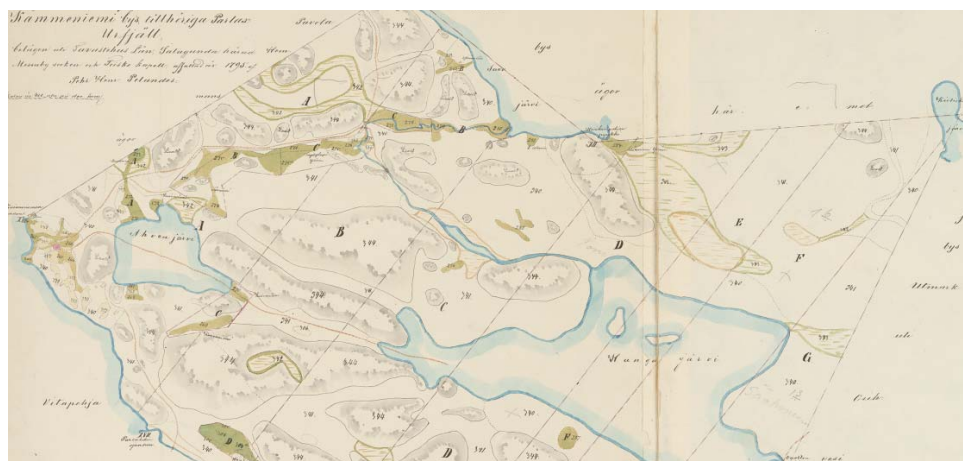
On hyvä huomata, että karttojen käsittelemät alueet vaihtelevat esimerkiksi isojakokarttojen ja pitäjänkarttojen välillä. 1950-luvun karttoina on käytetty peruskarttoja. Viitapohjan alueella selvitykseen käytettiin vuoden 1954 peruskarttaa, joka on mittakaavassa 1:20 000. Sisaruspohjan alueelta käytettävissä oli vuoden 1957 peruskartta, joka on mittakaavassa 1:100 000. Sisaruspohjan alueen tiedot 1950-luvusta ovat tästä syystä epätarkempia kuin Viitapohjan. (ks. kartta 1 ja 2.)

1.2. Isojakoasetus 1757

Isojako tuli aiemmin vallinneen sarkajaon tilalle. Sarkajaossa kylien maat oli jaettu talojen kesken siten, että jokainen sai tasapuolisen osuutensa. Jaon perusteena oli verotus. Metsät olivat tuolloin jakamattomia, kylän yhteisiä maita. Sarkajakoa kritisoitiin 1700-luvulla vanhanaikaiseksi, tehottomaksi ja metsiä tuhlaavaksi. Sarkajako nähtiin maatalouden ja väkiluvun kehityksen esteenä.

Maanomistusta alettiin uudistaa antamalla isojakoasetus 1757. Viljelijät saivat sarkajaon tapaan tilaansa vastaavan äyri-luvun verran maata jakokuntansa alueelta. Maat jaettiin mahdollisimman harvoiksi lohkoiksi siten, että haltijan alue oli yhdessä paikassa muodostaen kokonaisuuden. Nyt tilallinen sai itse päättää viljelemänsä viljan ja työnsä aikataulun, kun se oli aiemmin ollut vainiopakon takia kylän yhteinen asia. Tässä yhteydessä jaettiin myös metsät. Kruunu peri kylän veroluvun ylitse jäävän maan, joka jaettiin uudistiloja varten.

Teiskossa isojako sujui hyvin, sillä maanomistajat eivät suuremmin vastustaneet jakoa. Jakotoimitukset aloitettiin kaikkialla Teiskossa 1700-luvulla, mutta saatiin päätökseen vasta 1800-luvulla. Työtä hidasti kuitenkin maanmittareiden alituinen vaihtuminen.

Charta öfver Kämmerenniemi tillhöriga Parlat urfjäll. Perh. Henr. Pelander år 1795.

Männistö Krono Nybygge. Joh. Florin år 1779.

2 Teiskon vaiheita

Teiskon alue oli pitkään asuttamatonta erämaata, jota nykyisen Tampereen, Messukylän ja Pirkkalan alueen ihmiset käyttivät kalastukseen ja metsästykseseen. Messukylässä ja Kangasalan Sarsassa on asuttu jo vuoden 1000 aikoihin, mutta Teiskoon alkoi syntyä asutusta vasta paljon myöhemmin. Tarkkaa tietoa ajankohdasta ei ole.

1300-luvulla kuuluivat Teiskon kylät hallinnollisesti Pirkkalan neljänneksiin, lukuun ottamatta Pohtolaa, Kaitalahtea ja Vattulaa, jotka kuuluivat Lempäälään. Kirkollisesti kylät kuuluivat Messukylään.

Kun kylien syntyminen 1540-luvulla vähitellen lakkasi muualla Pirkanmaalla, se vasta alkoi Teiskossa. Savon eli Viljamaisen kylä syntyi 1580-luvulla. Teiskon tilat lisääntyivät 62:sta 75:een vuosina 1540-1590.

Teoksessa *Messukylän, Teiskon ja Aitolahden historia* on luettelo Teiskon kantatiloista. Kantatila tarkoittaa tilaa, joka on ollut olemassa jo vuonna 1540. Luetteloon on otettu mukaan myös kylät, jotka ovat syntyneet 1500-luvun loppuun mennessä. Sisaruspohjan kylistä kantatilaluettelossa on mainittu Pohtola, Vattula ja Värmälä; Viitapohjassa oli Savon kylä.

Tampereen alue kuului Hämeenlinnan lääniin. Teisko kuului kappeliseurakuntana Messukylään. Teiskoon rakennettiin oma kirkko 1621, mutta Teiskon seurakunta itsenäistyi vasta vuonna 1904. Vuonna 1855 Suomen ruhtinaskunnan hallintoa uudistettiin, alettiin perustaa kuntia. Tuolloin vuonna 1865 myös Teiskosta tuli oma kuntansa. Vuonna 1972 Teisko liitettiin Tampereen kaupunkiin.

3 Viitapohjan kylät ja maisema

3.1 Kämmenniemi

Paarlahden pohjoispuoli Peräjoelta ylöspäin kuuluu Kämmenniemen maarekisterikylään. Kämmenniemen tärkeimmät alueet ovat Paarlahden suulla, ne rajoittuvat Uskalinlahteen ja Käälahteen sekä lännessä Näsijärveen. Nuo alueet eivät kuulu tutkimusalueelle. Sen sijaan Vuonna 1795 Pär Henrik Pelanderin tekemässä isojakokartassa on Kuivaniemen torppa nykyisellä paikallaan Kämmenniemen alueella. Ympäriillä on peltoja ja niittyjä. Peräjärven pohjoispuolella on yksi tontti. Rakennus on luultavasti ollut torppa. Nykyisten Siltasavontien, Myllymaantien ja Peräpohjantien tielinjat näkyvät kartassa. (ks. kartta 3 ja 7.)

Kantatilaluettelossa mainitaan Kämmenniemessä olleen useita tiloja, mutta mikään niistä ei sijoitu Viitapohjaan.

Charta öfver Witaniemi bys Bohl och Utäkrar samt en del ängar. Pehr. Henr. Pelander år 1795.

3.2 Männistö

Kartta Kruunun uudistilasta Männistöstä on vuodelta 1779 ja se on Johan Florin tekemä. Kylä rajautuu pohjoisessa Peräjokeen, etelässä Männistön niemen länsipuolelta lähtevän joen suulta kaakkoon suuntautuvaan rajaan. Männistön niemessä on kolme tonttia. Peltaja ja niittyjä on Peräpohjan rannoilla. Viitapohjantien ja Peräpohjantien linjat näkyvät. Peräjoen eteläpuolella on tie, joka on osittain säilynyt polkuna. Yksittäisiä niittyjä on Vaavunsuon ja Luhdasojan ympärillä. Alueella on Kuusniemen ja Vattulan ulkoniittyjä. (ks. kartta 3 ja 8.) Männistöä ei mainita kantatilaluettelossa, koska se on kruunun uudistila.

3.3 Savo

Kartta Viitaniemen kylästä on vuodelta 1795 ja sen on laatinut Pär Henrik Pelander. Savo rajautuu idässä Männistön ja lännessä Pohtolan kyliin, Pohjoisessa Paarlahteen. Alueella on paljon niittyjä ja peltaja. Viitapohjantien sekä Kaakkolammintien tielinjat näkyvät. Viitaniemen tilaa ei ole merkitty karttaan, vaikka sen tiedetään olleen olemassa jo vuonna 1580, jolloin se merkittiin maakirjaluetteloon. Kantatilaluettelossa Savon kylässä mainitaan olleen kaksi taloa, Vanhatalo (1580-1860) ja Vanhatalon toinen osa (1773-1860) sekä Viitaniemi (1580-1860). Savon maarekisterikylään kuuluvia on maita myös Kämmeniemen pohjoispuolella, jossa Vanhatalo sijaitsee. (ks. kartta 3 ja 9.)

3.4 Teiskon Pohtola Viitapohjan osayleiskaava-alueella

Kartta Pohtolan kylän niityistä on vuodelta 1796 ja se on Nathan Liliuksen käsialaa. Kaakkolammintien varrella sijaitsee kaksi torppaa: Kackolammin torppa ja Suoniemen torppa. Torppien ympäristössä on niihin kuuluneita niittyjä ja peltaja. Suoniementie ja Kaakkolamminperän tielinjat näkyvät. Matalajärven, Syväjärven, Kuorejärven ja Heinäsenjärven ympäristössä on niittyjä. Myllylammien pohjoispuolella on nyttemmin kadonnut tila ja sen peltaja. Suurin osa alueesta on muokkaamatonta metsää. (ks. kartta 3.)

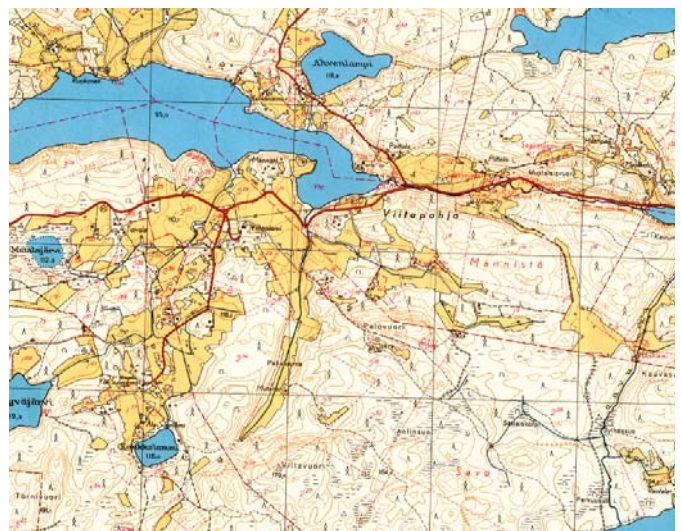
3.5 Peräjoen ympäristö

Peräjoen keskivaiheilla on erikoinen alue, jolla on kolmen eri kylän, Kuusniemen, Sääksniemen ja Pohtolan maita. Alueen omistus on jakautunut Kuusniemen, Sääksniemen ja Pohtolan kesken jo vuoden 1795 isojakokartassa, jossa alueet on merkitty niityiksi. Syytä alueen omistuksen jakautumiseen ei tiedetä. Mahdollinen selitys voisi olla, että paikalla on ollut jotain, josta on haluttu päästä osalliseksi. Mahdollisesti siellä on ollut mutaa, jota on käytetty rakentamiseen. Toinen vaihtoehto voisi olla, että omistajilla on ollut oikeus Peräjoen veden hyödyntämiseen kalastaen tai oikeus rakentaa paikalle mylly.

3.6 Viitapohjan maisema pitäjänkartassa

Maisema on pysynyt lähes samana. Olemassa olleet niitty- ja peltoalueet ovat laajentuneet hieman. Siko-ojan rantoja seurailee yhtenäinen niittyalue. Tiet kulkevat samoja reittejä kuin isojakokartoissa. Viitaniemestä lähtee kaksi tielinjaa, toinen kulkee Vaavunjärven rantaan nykyisen Mäkikyläntien linjaa pitkin, toinen kulkee Pulesjärventien suuntaisesti Kaakkolammille. Edellisestä on jäljellä maastossa kulkeva polku. Uusia asuinpaikkoja ei ole syntynyt. (ks. kartta 4.)

Vuoden 1929 ja 1954 peruskartat Teiskon Viitapohjan alueelta.

3.7 Vuoden 1928 pitäjänkartta

Sama kehitys maisemassa jatkuu, pelto- ja niittyaukeat laajenevat. Uusia pelloja on raivattu erityisesti Viitaniemen mailla ja Kaakkolammin ympäristössä. Pienempiä pelto- ja niittykokonaisuuksia on syntynyt Peräjoen pohjoispuolelle ja joen ympäristöön. Myös Suoniemen torpan pellot ovat kasvattaneet pinta-alansa. Uusia teitä on tullut runsaasti Peräjoen pohjoispuolelle, Ahvenlammin ja Hankajärven välille sekä niiden ympäristöön. Peräjoen eteläpuolella ollut tie on merkitty karttaan polkuna. Samoin on käynyt Viitaniemestä Vaavunjärvelle kulkeneelle reitille. Kaakkolammin ympäristön vanhat kulkureitit ovat säilyneet ja ne on merkitty vuoden 1928 karttaan teinä.

Uusia asuinpaikkoja on tullut paljon. Kuivaniemen ympäristöön ja Ahvenlammin lähelle on rakennettu uusia taloja. Peräjoen lähelle on tullut Piittalan ja Palttalan tilat. Viitapohjankoulu on kartalla. Peräjärven pohjoispuolella on torppia, mm. Majaketo, Järvenpää ja Iso-Murto. Matalajärven lähelle on tullut Toivolan tila ja Kaakkolamminperään Rauhala ja Lepistö (Paikkojen nimet ovat nykypäivän kartoista). (ks. kartta 5.)

3.8 Vuoden 1954 peruskartta

Viitapohjan pellot ja niityt ovat laajenneet entisestään. Peltoalueet levittäytyvät lähes esteettä Matalajärven, Kaakkolammin ja Paarlahdenpohjukan välillä. Uusia pelloja on raivattu Kuivaniemeen ja Ahvenlammin luoteispuolelle. Palttalan ja Piittalan välinen alue on raivattu pelloiksi. Siko-ojaa seuraileva peltoalue on laajentunut. Uusia asuinpaikkoja on syntynyt Ahvenlammin lounaispuolelle, Siltasavontien varteen ja Paarlahden rantaan, Kuivaniemestä länteen päin. Matalajärven ympäristöön on tullut uusia rakennuksia mm. Paarla, samoin Kaakkolammintien ympäristöön. Aiemmin lähes täysin asumattomalle alueelle, Siko-ojan itäpuolelle on tullut tiloja, mm. Kytöpesä, Heinäinpesä, Irjala ja Lehtimäki. Heinäinpesäntie on rakennettu. (ks. kartta 6.)

Pulesjärventie on rakennettu 1960-luvulla.

Charta 1sta Delen Öfver Pohtola Bys Ågor. Nathan Lilius År 1796.

Charta 2dra Delen Öfver Pohtola Bys Ågor. Nathan Lilius År 1796.

4 Sisaruspohjan kylät ja maisema

4.1 Teiskon Pohtola

Teiskon Pohtolasta on kolme Nathan Liliuksen vuonna 1796 tekemää karttaa. Teiskon Pohtola rajautuu pohjoisessa Paarlahteen, lännessä raja kulkee Sisaruspohjan Köykänlahden ja Sepänlahden kautta kulkevaa linjaa pitkin. Idässä rajana on Savon maarekisterikylän raja ja etelässä raja kulkee Pulesjärven etelärantaa ja Ruoveden kunnan rajaa pitkin.

Sisaruspohjassa on ollut vanha ryhmäkylä, jossa on ollut viisi tilaa: Pängälä, kaksi Korpulaa ja kaksi Pärriä. Ympäristössä on paljon peltoja ja niittyjä. Sisaruspohjantien linja näkyy kartassa. Sittemmin Pängälä on siirtynyt kylätontilta pohjoiseen lähelle Paarlahden rantaa ja Ylä-Korpula länteenpäin Sisaruspohjantien varteen. Nykyisin kylätontilla on jäljellä Vanha-Pärri ja Ala-Korpula.

Kantatilaluettelossa Pohtolan kylässä mainitaan olleen vuonna 1540 Pängälä, Pärri, Liuttu, Korpula, Kauppila ja kaksi muuta tilaa, jotka Kauppilan tavoin olivat lyhyt aikaisia. Lisäksi tuolloin Pohtolassa on ollut Hiiri, Lahti ja Otava nimiset tilat, jotka ovat kadonneet. Pärri jaettiin 1700-luvun puolivälissä, Korpula vähän myöhemmin. Tilojen nimiä olivat Pängälä (1540-1860), Yli-Pärri (1540-1860), Ala-Pärri (1748-1860), Liuttu (1540-1860), Yli-Korpula (1540-1860) ja Ala-Korpula (1768-1860). Kantatiloissa mainittua Liuttua ei jostain syystä näy isojakokartoissa. Sen nykyinen paikka on Sisaruspohjan pohjukassa.

Sisaruspohjan eteläpuolinen alue kuuluu myöskin Pohtolaan. Ala-Pärrin tila ja sitä ympäröivät pellot ja niityt näkyvät kartassa. Sisaruspohjaan laskevan joen ympärillä on paljon niittyjä ja peltoja sekä kaksi torppaa: Lahdenpohjan torppa ja Resen torppa. Myllylammilta Sisaruspohjaan laskevassa purossa on ollut Vattulan kylän mylly ja Kalliojärvestä Myllylammiin laskevassa joessa on ollut Pohtolan ja Kämenniemen myllyt. Länsireunalla on Tanhuanpään torppa ja siihen kuuluneet pellot ja niityt. Viitapohjantien linja on kartassa. (ks. kartta 3 ja 10.)

FÖRSTA KARTE DELN öfver WATTULA BYS ÄGOR uti MESSUBY. År 1853.

4.2 Vattula

Vattulan kylän maista on useita isojakokarttoja. Ne on kaikki tehty vuonna 1853. Vattulan jakokunnan maita ovat Sisaruspohjan läntiset osat Matehisen järven puoliväliin saakka. Etelässä Vattulan alueet rajautuvat Saarijärven ja Pulesjärven etelärantaan. Vattulalla on myös useita kylänrajojen ulkopuolella olevia ulkoniittyjä mm. Pulesjärven pohjoisrannalla.

Isojakokartassa Sisaruspohjassa Vattulantien varrella on useita tontteja, peltoja, niittyjä sekä Vattulantien ja Viitapohjantien linjat. Nykykartassa tilojen paikoilla ovat Ala-Vattula, Yli-Vattula ja Moisio niminen tila.

Kantatilaluettelossa mainitaan kaksi tilaa, joista toisesta tuli puustelli, eli sotilasvirkatalo. Toinen tila jaettiin 1733 ja osat joutuivat Hatanpään kartanon omistukseen 1800-luvun alussa. Tilojen nimiä olivat Vattula (1540-1801), Ala-Vattula (1733-1801) ja Ylinen (1540-1700), joka oli puustelli.

Viitapohjantien varrella etelässä on nykyisin Loppi-niminen tila. Peltoja ja niittyjä on paljon Kuolemaisjärven ympärillä. Viitapohjantiestä haarautuvan Kapukiven tien varrella on kaksi asuinpaikkaa, torppaa, joiden nykyiset nimet ovat Kalliomäki ja Ollila. Kapukiven tie jatkuu kauas etelään päin. Pehkusuon tien varrella, Vattulan mailla on suuri niitty- ja peltokeskittymä.

Lahdenpohjan torpalta, nykyisestä Viitapohjantiestä haarautuu Kurjentie, jonka varrella on kaksi asuinpaikkaa, joiden nykyiset nimet ovat Kurki ja Valkeala. Valkeajärven ja Kolujärven ympärillä on peltoja ja niittyjä (ks. kartta 3 ja 11).

4.3 Värmälä

Värmälän kylä on valtavan suuri, ja tässä on tarkasteltu vain sen pohjoista osaa, Kukonjärvestä ylöspäin. Kylän raja kulkee pohjoisessa Matehisen järvestä Kämenniemen kautta Mutikonlahteen ja lännessä Tervalahden Tervakivelle saakka. Etelässä alueen raja kulkee Pitkäjärven alta ja kohtaa Vattulan idässä. Tutkimusalue on noin 1300 hehtaarin laajuinen.

Kukonjärven ympäristöä käsittelevän kartan on tehnyt Nathan Lilius vuonna 1831; Felix Brand on täydentänyt karttaa vuonna 1849. Tervalahden ja Valkeajärven välistä aluetta, Värmälän rustholliä käsittelevän kartan on tehnyt Johan Florin; kartta on vuodelta 1786.

Isojakokartassa Värmälän alueella on viisi asuinpaikkaa. Kaksi Valkeajärven itäpuolella, kaksi pohjoispuolella ja yksi länsipuolella. Kantatilaluettelossa mainitaan Värmälässä olleen vuonna 1540 neljä tilaa, joista yksi hävisi, kaksi liittyi Värmälän rustholliksi ja yhdestä tuli Pirilä. Rustholli oli sotilaita varustava ratsutila.

Tilojen nimiä olivat Vähä-Kartano (1540-1860), Niemi-Kartano (1820-1860), Iso-Kartano (1746-1860), Ala-Pirilä (1540-1860) ja Ylä-Pirilä (1838-1860). Nykykartassa Värmälän tila osuu vanhalle asuintontille, samoin Ala-Pirilä, Ylä-Pirilä ja Iso-Kartano.

Valkeajärven, Matehisen ja Kukonjärven ympäristössä on suuria pelto- ja niittyalueita. Viitapohjantien, Kaitavedentien, Sääksniementien, Piriläntien sekä Päiväjärvientien linjat näkyvät (ks. kartta 3 ja 12.).

4.4 Sisaruspohjan maisema pitäjänkartassa

Erityisesti Kuorejärven, Matalajärven, Heinäsenjärven, Kukojarven ja Valkeajärven ympäristöjen niittyt ovat laajentuneet. Sisaruspohjan ympärillä ja Värmälän mailla olevat pellot ovat laajenneet muodostaen laajan, yhtenäisen viljelysalueen. Täysin uusia pelloja tai niittyjä ei ole raivattu. Isojakokarttojen aikainen tiestö ei poikkea merkittävästi pitäjänkartan tiestöstä. Asuinpaikat ovat säilyneet samana, eikä merkittäviä muutoksia tilojen sijainnin tai määrän suhteen ole (ks. kartta 4.).

4.5 Vuoden 1928 pitäjänkartta

Maisema on muuttunut 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1928. Osittain muutokset ovat hienovaraisia. Esimerkiksi useita niittyaueita on muutettu pelloiksi ja lähes sama tieverkko on edelleen käytössä. Niittyjä on yhä ohiina kaistaleina vesistöjen reunoilla, mutta suuret niittyaueat ovat vähentyneet.

Poikkeuksena on Nuorajärven ympäristö, jossa on suuri, uusi niittyalue.

Heinäsenjärven eteläpuolelta kulkenuttia reittejä ei sellaisenaan ole löydettävissä. Se on joko nykyisen Heinäsentien pohja, joka Heinäsen tilan ja Syväjärvientien väliltä on muuttunut poluksi, tai kokonaan kadonnut reitti. Peräjärvien ympäristöstä on kadonnut useita teitä.

Syväjärven, Heinäsenjärven ja Kuorejärven ympäristöt ovat edelleen lähes asuttamattomia. Syväjärven länsirannalle on tullut Kalliopään tila, Heinäsen järven ympäristöön mm. Heinänen. Sisaruspohjassa on paljon uusia taloja ryhmäkylän koillispuolella, Pänkälän ja Pohtolan kansakoulun ympärillä. Viitapohjantien ja nykyisen Kaitavedentien ympäristöihin on tullut useita uusia asuinpaikkoja (ks. kartta 5.).

4.6 Vuoden 1957 peruskartta

Sisaruspohjan alueelta ei löytynyt pienimittakaavaista karttaa 1950-luvulta. Tässä selvityksessä käytetty peruskartta Sisaruspohjan alueelta on mittakaavassa 1:100000, kun muut käytetyt kartat ovat olleet mittakaavassa 1:20000. Tästä syystä maisemaa koskevat tiedot eivät ole yhtä yksityiskohtaisia kuin vuoden 1928 pitäjänkartassa ja 1700-luvun isojakokartoissa.

Tiestö on säilynyt samana vuodesta 1928, Kansakouluntietä, Kurjentietä, Vähäsillantietä ja muita pienempiä teitä lukuunottamatta, jotka puuttuvat kartasta. Teiden puuttuminen johtuu kuitenkin mittakaavasta, joka on epätarkempi.

Peltojen pinta-ala on käytännössä yhtä suuri kuin 30 vuotta aiemmin. Suurempia niittyjä on jäljellä enää Kuorejärven, Heinäsenjärven, Kuolemaisjärven ja Nuorajärven ympärillä.

Asutus on lisääntynyt vanhoissa asutuskeskittymisissä. Erityisesti uusia taloja on tullut Matehisen itärannalle sekä Pänkälän ja Pohtolan kansakoulun ympäristöön (ks. kartta 6.).

CHARTA 1sta Delen Öfver Wärmälä Rusthålls Ägor i Messuby Soken och Teisko Capellgåld Öfre Satagunda Härad och Tavastehus län. Forfattad År 1786 af Joh. Florin, Landtmätare

5 Johtopäätökset

Viitapohjan ja Sisaruspohjan maisema on säilynyt pääperiaatteiltaan samana 1700-luvulta 1900-luvun puoliväliin asti. Muutokset ovat syntyneet alueen asukasluvun kasvusta; uusia teitä, peltoja, niittyjä ja taloja on rakennettu tarpeen vaatiessa metsään ja vanhojen alueiden ympärille. Kehitys on ollut tasaista, eikä äkillisiä, selittämättömiä muutoksia ole tapahtunut.

Edellytykset Viitapohjan alueen maisemakuvan säilymiseksi ovat hyvät, sillä sekä Viitapohjan kylän asukkaat että Tampereen kaupungin rakentamista ohjaavat tahot pitävät alueen maisemallisten peruspiirteiden varjelemista tärkeänä tavoitteena. Viitapohjan kylälle on jo tehty talvella 1997-98 kyläläisten kanssa yhteistyössä maisemanhoitosuunnitelma, jossa on määritelty maiseman säilymisen kannalta tärkeimmät alueet ja kohteet, sekä niiden hoitoon vaadittavat toimenpiteet. Lisäksi valmisteilla olevassa Viitapohjan osayleiskaavassa on tarkoitus antaa maisemaa ja rakennuskulttuurikohteita koskevat suojelumerkinnot ja ohjata uutta rakentamista ympäristöön sopivalla tavalla.

5.1 Tieverkko

Viitapohjan ja Sisaruspohjan tiestö perustuu edelleen jo 1700-luvulla muovautuneeseen reitistöön. Viitapohjaan kulkee idästä reitti Peräjärveltä Peräpohjaan, jossa se haarautuu pohjoiseen Siltasavon tienä ja länteen Viitapohjan tienä. 1700-luvun isojakokartassa Viitapohjantie on kulkenut etäällä Paarlahden rannasta Pohtolan vanhan ryhmäkylän keskukseen, eikä käänny lounaaseen nykytien tavoin. Sisaruspohjaa ympäröivät tiet jo 1700-luvulla: Sisaruspohjantie, Vattulantie ja etelässä Viitapohjantie. Myös Sääksniemen halkaiseva Kaitavedentie on ollut olemassa jo 1700-luvulla.

5.2 Pellot ja niityt

Vanhat pellot ja niityt ovat sijainneet maaperältään ja pienilmastoiltaan suotuisilla alueilla, yleensä pienten jokien ja purojen ympäristöissä. Myös lampien ja pienten järvien rannoille on raivattu peltoja.

1700-luvun lopulla Viitapohjassa oli peltoja ainoastaan Viitaniemen ja Männistön ympäristössä, Kaakkolammin pohjoispuolella sekä Kuivaniemessä. Sisaruspohjassa peltoaukeita oli Sisaruspohjan, Matehisen ja Valkeajärven ympäristöissä. Niittyjä oli vielä 1700- ja 1800-luvulla pinta-alallisesti enemmän kuin peltoja, kunnes 1900-luvulla niityt muutettiin vähitellen viljeltäviksi pelloiksi.

Viitapohjan ja Sisaruspohjan vanhimmat ja kulttuurillisesti arvokkaimmat pellot ja niityt sijaitsevat Kuivaniemen, Viitaniemen ja Kaakkolammin ympäristöissä sekä Sisaruspohjan, Matehisen, Valkeajärven ja Kukonjärven välisillä alueilla.

5.3 Asuinpaikat

Viitapohja säilyi pitkään erämaana, jossa asui vähemmän ja harvemmassa ihmisiä kuin Sisaruspohjassa, joka oli tiheästi asuttu jo 1700-luvulla. Kirjassa *Messukylän, Teiskon ja Aitolahden historia* olevan kantatilaluettelon mukaan Sisaruspohjassa on ollut jo 1500-luvulla yli kymmenen tilaa, kun Viitapohjassa on ollut tuolloin vain kaksi tilaa.

Vanhat asuinpaikat valittiin tarkkaan. Rakennuksia ei rakennettu rantaan (saunaa lukuun ottamatta), vaan kallioisten kumpareiden päälle. Paarlahden etelänpuolinen ranta on ollut kokonaan rakentamatonta vyöhykettä. Männistössä, Kuivaniemessä ja Suoniemessä rakennukset sijaitsivat lähellä vesistöä, mutta näillä paikoilla on ranta jyrkkä jättäen välimatkan veteen. Rantarakentaminen ei kuulu historialliseen maankäyttöön.

Viitapohjan vanhimpia asuinpaikkoja ovat Kuivaniemi, Männistö, Viitaniemi ja Kaakkolammin ympäristö. Sisaruspohjassa vanhoja asuinpaikkoja on Myllylammin ympäristössä, koko Sisaruspohjaa ympäröivällä vyöhykkeellä: mm. Pohtolan vanha ryhmäkylä, Vattulat, Ala-Pärri sekä Valkeajärven ympäristössä ja Matehisenjärven itärannalla.

Tärkeimmät vanhoista asuinpaikoista esitellään osan kaksi kohdeinventoinneissa.

5.4 Myllyt

Jokaisella jakokunnalla on ollut oma mylly, jossa tilalliset ja torpparit jauhoivat viljansa. Viitapohjassa on ollut mylly Hankajärvestä Iso-Viljamoiseen virtaavassa purossa. Alue ja paikalla ollut mylly kuuluvat Kämenniemen kylään. Mylly toimi paikalla 1960-luvulle asti.

Sisaruspohjassa on ollut neljä myllyä, jotka kaikki ovat sijainneet samalla alueella, Kalliojärvestä, Myllylammin kautta Sisaruspohjaan laskevassa Myllyojassa on ollut Pohtolan, Kämenniemen ja Vattulan myllyjä. Vuoden 1928 pitäjäkartassa Myllyojassa on enää kaksi myllyä.

OSA II

VIITAPOHJAN JA SISARUSPOHJAN KULTTUURIYMPÄRISTÖKOhteet

6 Viitapohjan ja Sisaruspohjan kulttuuriympäristökohteet:

Kulttuuriympäristökohteet

Viitapohjan ja Sisaruspohjan alueiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita on kartoitettu 1980-luvulla ja ne on esitelty vuonna 1986 ilmestyneessä kirjassa *Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu*. Tässä julkaisussa on esitelty Viitapohjan alueelta *Viitaniemi* (nro 35) sekä Sisaruspohjan alueelta *Niemi-Kartano* (nro 27), *Värmälä* (nro 28), *Pirilä* (nro 29), *Vattula* (nro 30), *Kesäranta* (nro 31), *Vanha-Pärri* (nro 32), *Ylä-Korpula* (nro33) ja *Liuttu* (nro 34). (numerot viittaavat kirjan *Tampereen rakennuskulttuuri, maisemat ja luonnonsuojelu* kohdenumerointiin.) Kohteiden sijainti on merkitty alla olevaan karttaan vihreillä kirjaimilla. Viitaniemi on a, Liuttu b, Ylä-Korpula c, Vanha-Pärri d, Kesäranta e, Vattula f, Pirilä g, Värmälä h ja Niemi-Kartano i. (ks. kartta 13.)

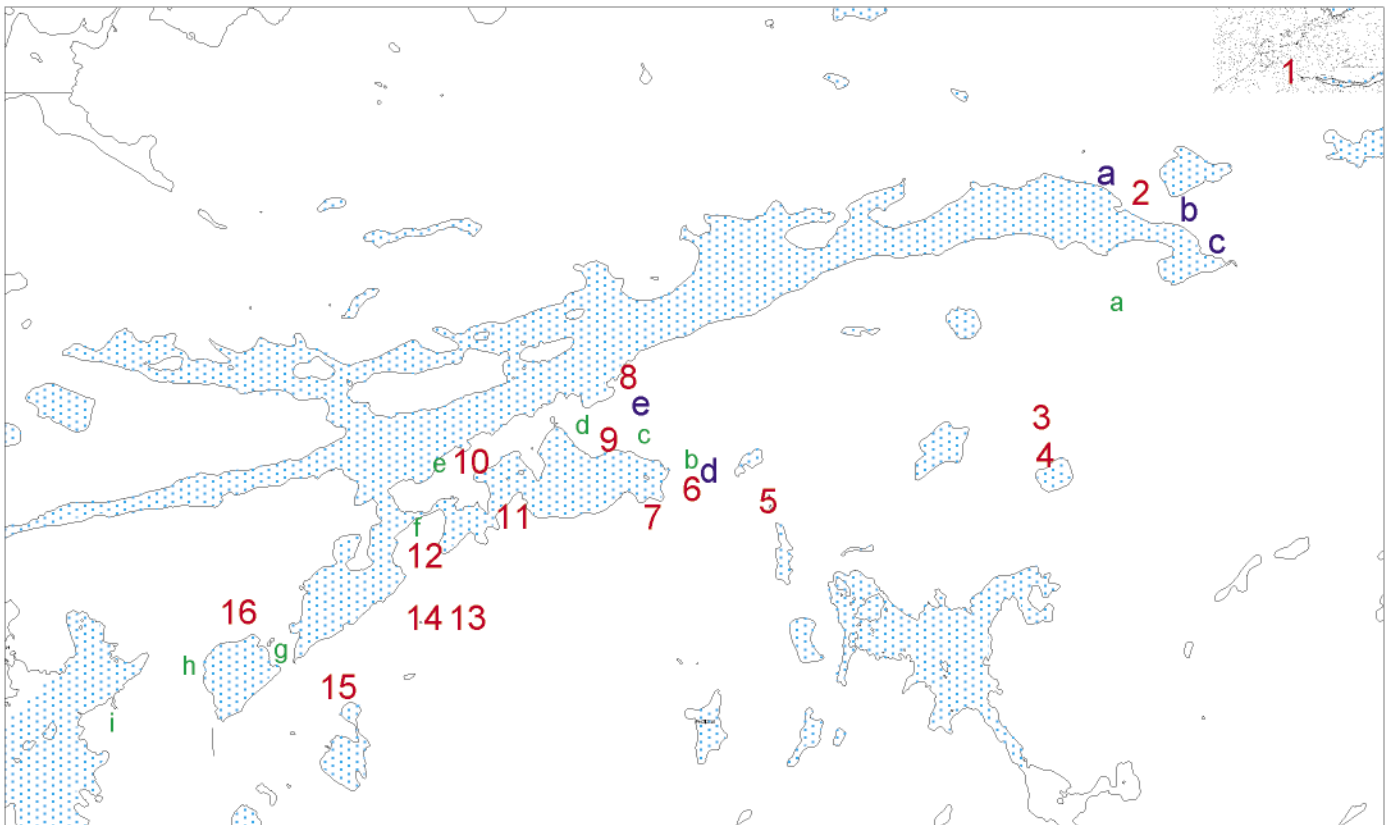
Kulttuuriympäristökohteiksi määriteltävät kohteet

Tärkeiden rakennuskohteiden inventointeja Teiskon ja Aitolahden alueella jatkettiin vuonna 1997 ja tämän työn tuloksena valittiin uusia kohteita. Viitapohjan alueelta tällaisia paikkoja ovat *Voiman kauppa*, *Ahvenistonkallio* ja *Erämaja* sekä *Viitapohjan kansakoulu* sekä Sisaruspohjan alueelta *Pohtolan kauppa* ja *Pohtolan kansakoulu*. Kohteet sisällytetään Teiskon rakennuskulttuurista laadittavaan julkaisuun.

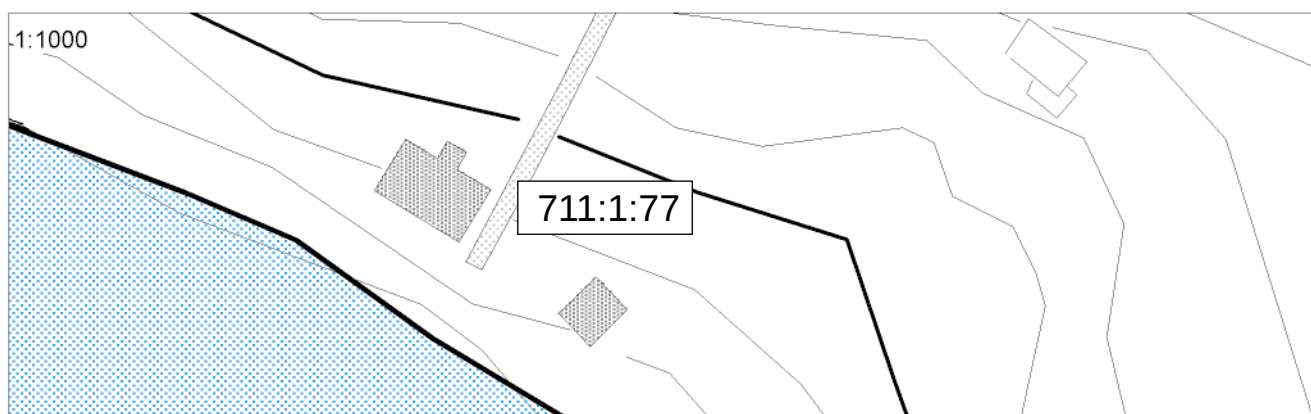
Edellä mainittujen kohteiden lisäksi tässä maisemahistoriaselvityksessä on tullut esiin uusia, vielä täysin inventoimattomia paikkoja, jotka historiansa takia vaativat huomiota. Kohteiksi on valittu vanhoja asuinpaikkoja ja myllyjä sekä niiden ympäristöjä. Valinta on tehty 1700-luvun lopun isojakokartoista sekä 1800-luvun puolivälin pitäjäkartoista saadun informaation avulla ja kohdevalintaa on tarkennettu paikan päällä tehdyillä arvioinneilla.

Kohteet a-e ovat alueella inventoituja kohteita, joista julkaistaan jatkossa kattavampi esittely Teiskon rakennuskulttuuria koskevassa julkaisussa. Kohteet 1-16 ovat tässä maisemahistoriaselvityksessä löydettyjä, asianmukaista inventointia vaativia paikkoja. (ks. kartta 13.)

Karttaan sinisellä ja vihreällä merkityt kirjaimet ja punaiset numerot kertovat kulttuuriympäristöinventointikohteiden sijainnin Viitapohjan ja Sisaruspohjan alueella.

a. Voiman kauppa, Paavola

1.

2.

3.

Voiman kauppa sijaitsee saman nimisellä tilalla Paarlahden etelärannalla Siltasavontieltä haarautuvan Voimantien päässä. Tila on erotettu Ylinen -nimisestä kantatilasta. Paarlahden ranta on jyrkkä ja reitti kaupalle hankala. Kaupassa onkin käyty vesiteitse.

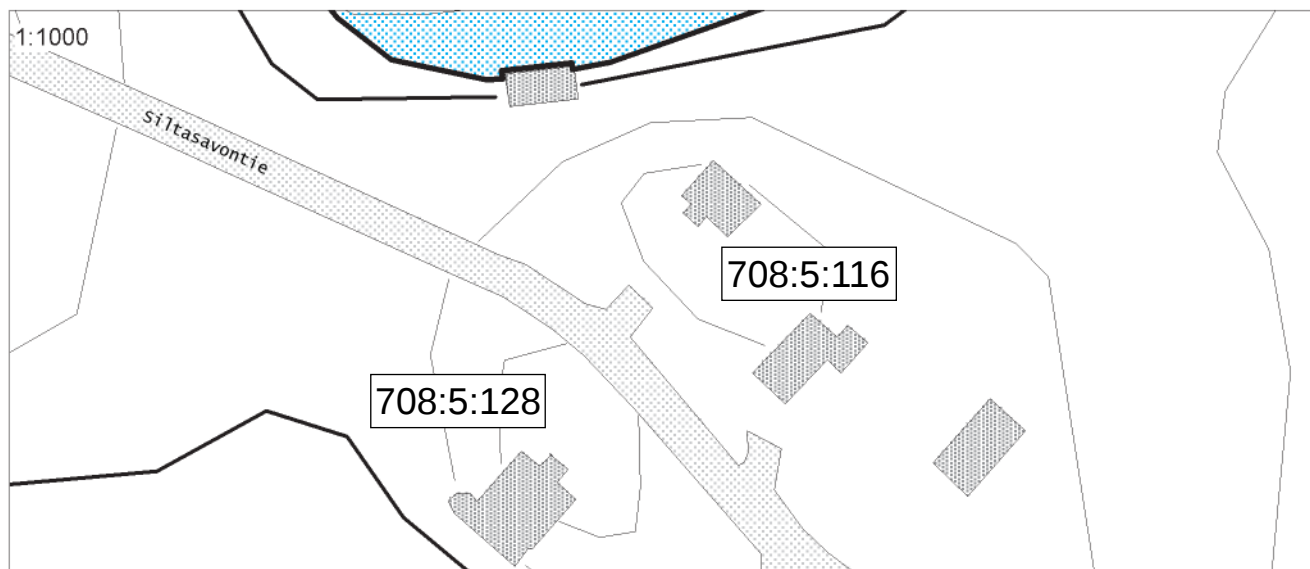
Kauppa aloitti paikalla 1900-luvun alussa Viitapohjan osuuskauppana ja liittyi osuusliike Voimaan vuonna 1939. Kauppatoiminta kävi 1960-luvulla kannattamattomaksi ja rakennus siirtyi yksityiseen omistukseen vuonna 1966. Rakennus toimii nykyisin asuntona.

Rakennus on valmistunut 1900-luvun alussa. Peruskorjauksia rakennuksessa ja tontilla on tehty 1978, 1980 ja 1998.

1. Voiman kauppa toimintansa kulta-aikana. Rannassa oleva laiva toimitti kauppatavarat paikalle. Kuva: Raimo Nyblom.

2.-3. Voima kesällä 2004.

b. Ahvenistonkallio ja Erämaja, Kämmenniemi

1.

2.

Rakennusryhmä sijaitsee Siltasavontien molemmin puolin Ahvenlammin rannalla. Ahvenistonkallio (5:128) ja Erämaja (5:116) -nimiset tilat on erotettu Perttulan kantatilasta.

Klassiset puurakennukset ovat valmistuneet 1920-luvulla, ja niitä on uudistettu vuonna 1935. Rakennusryhmään kuuluu mansardikattoinen päärakennus, puutarhurin asunto, piharakennus sekä rantasauna, joista kolme viimeistä ovat ulkomuodoltaan yhtenäisiä, päärakennuksesta poikkeavia.

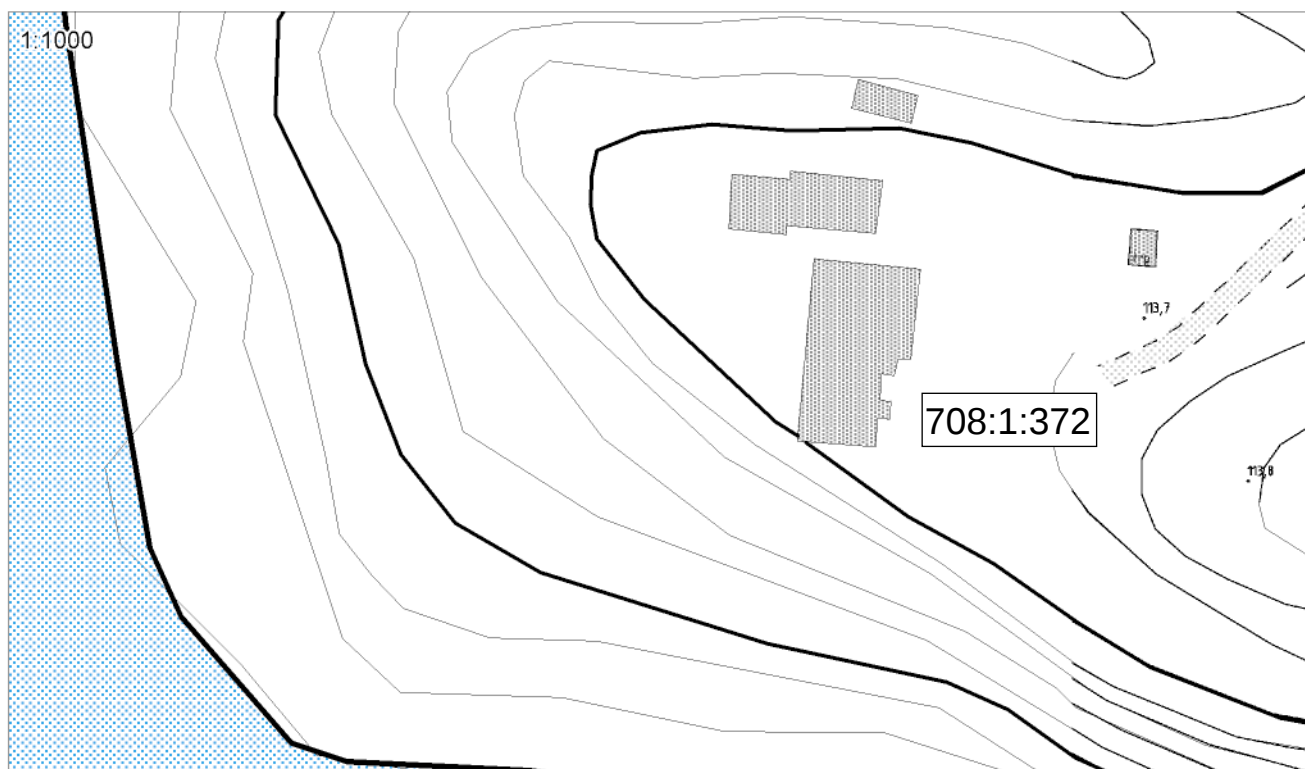
Rakennukset ovat toimineet Lapinniemen sairaalan lepokotina, evakoiden majoituspaikkana, lasten kesäsiirtolana sota-aikana sekä Lapinniemen toimihenkilöiden kesän viettopaikkana. Paikalla ei ole koskaan harjoitettu päätoimista maanviljelystä.

Myöhemmin rakennukset siirtyivät Tampereen kaupungin omistukseen, kunnes 1990-luvun alussa ne myytiin yksityisille ja rakennukset korjattiin ympärivuotiseen asuinkäyttöön.

1. Keltainen päärakennus kesällä 2004

2. Vaaleanpunainen puutarhurinasunto, piharakennus ja rantasauna

c. Viitapohjan kansakoulu, Kämmenniemi

1.

Viitapohjan koulu sijaitsee Paarlahden pohjoispuolella, korkealla paikalla ja se näkyy kauas ympäristöönsä.

Koulutoiminta alkoi Viitapohjassa vuonna 1910, mutta omaa rakennusta koululle alettiin rakentaa vasta vuonna 1916 ja se saatiin käyttöön kolmen vuoden kuluttua. Rakennus edustaa nikkarityylistä "jugendia".

Koulurakennukseen tehtiin useita parannuksia vuosien 1923 ja 1951 välisenä aikana, mm. vuonna 1942 rakennus sähköistettiin. Vuonna 1974 rakennus muutettiin vastaamaan nykyistä toimintaansa.

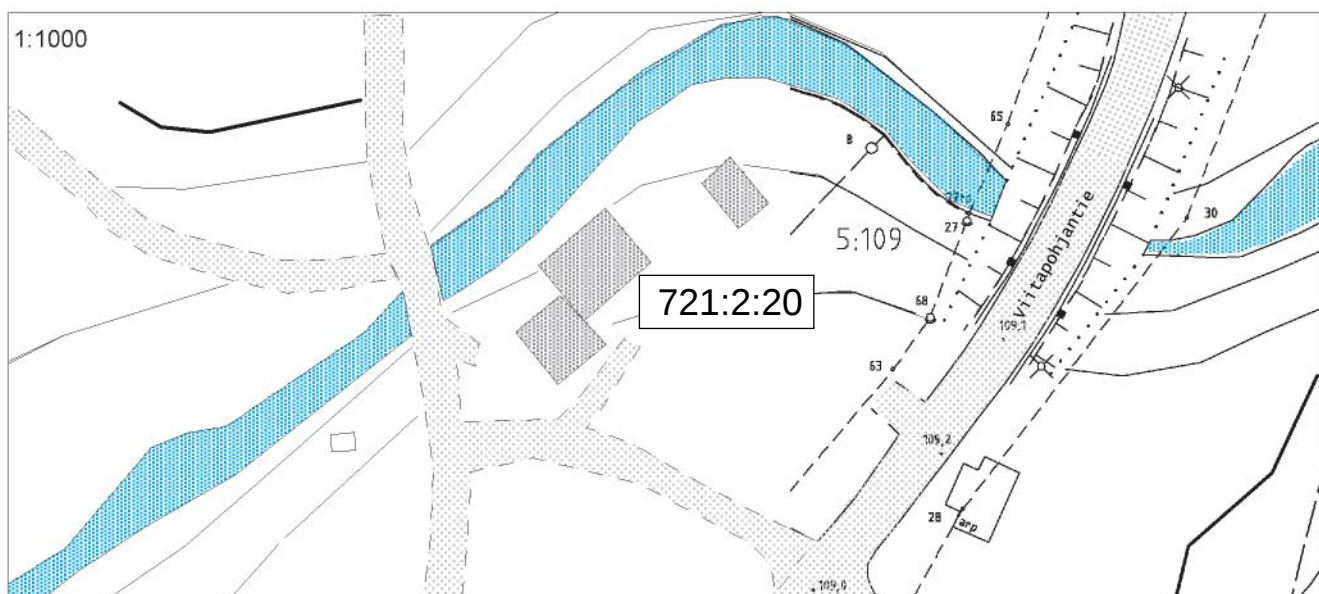
Koulun toiminta lakkasi vuonna 1972. Nykyään rakennus toimii kokousten ja kurssien järjestyspaikkana sekä majoittaa vieraita.

2.

1. Koulurakennus
2. Oppilaiden ulkokäymälärakennus

d. Pohtolan kauppa, Vattula

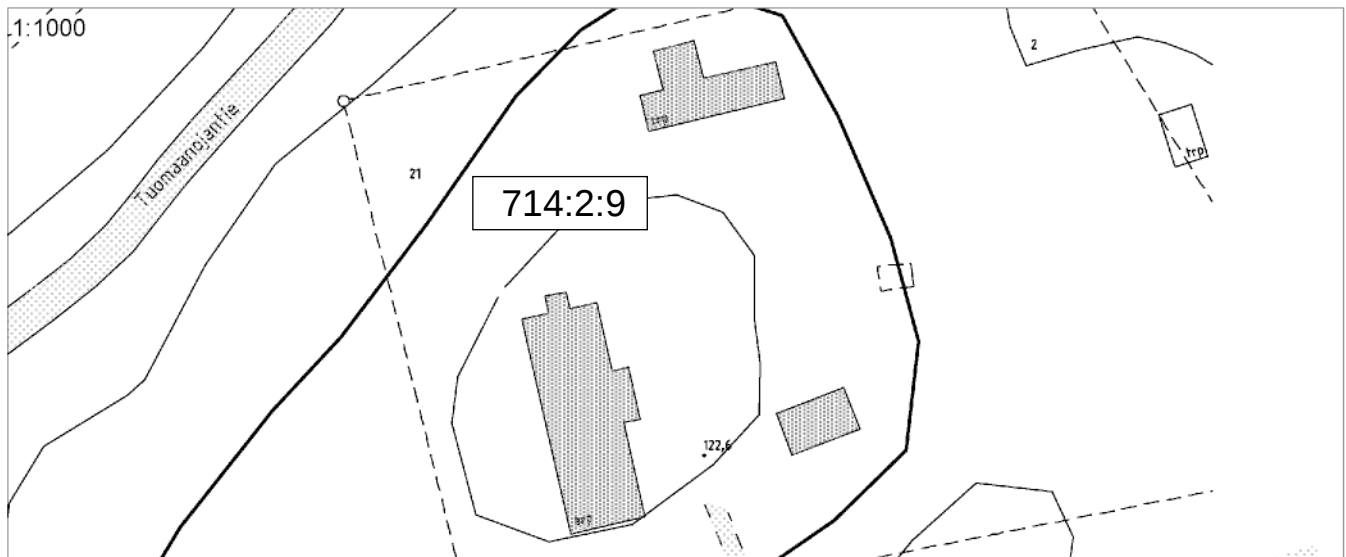
Pohtolan entinen kauppa sijaitsee Sisaruspohjaan laskevan Myllyojan rannalla, Viitapohjantien varrella. Nyk. Ranni -niminen tila on erotettu Alanen -nimisestä kantatilasta.

Kaupparakennus valmistui vuonna 1940 ja kauppa ehti toimia rakennuksessa yhtäjaksoisesti vuoteen 1975.

Rakennusta laajennettiin vuonna 1967 ja se peruskorjattiin asuinkäyttöön vuonna 1978. Lisäksi pieniä muutostöitä tehtiin 1980-luvulla.

1. Pohtolan entinen kaupparakennus kesällä 2004.

e. Pohtolan kansakoulu, Teiskon Pohtola

1.

Pohtolan koulu sijaitsee Kansakouluntien ja Tuomaanojantien välissä Sisaruspohjassa.

Kouluhanke oli vireillä Pohtolassa jo vuodesta 1897, mutta opetus alkoi vasta vuonna 1902 Liutun tiloissa.

Tontti koulua varten hankittiin Ala-Korpulan mailta vuonna 1900. Koulukäytössä oleva tontti siirtyi Teiskon kunnan omistukseen vasta vuonna 1917 päivätyllä lahjakirjalla (lire Pirilä: Teiskon kansakoulujen historia 1870-1950). Uusrenessanssi tyylinen koulurakennus valmistui paikalle vuonna 1906 ja koulu toimi tiloissa vuoteen 1969 asti.

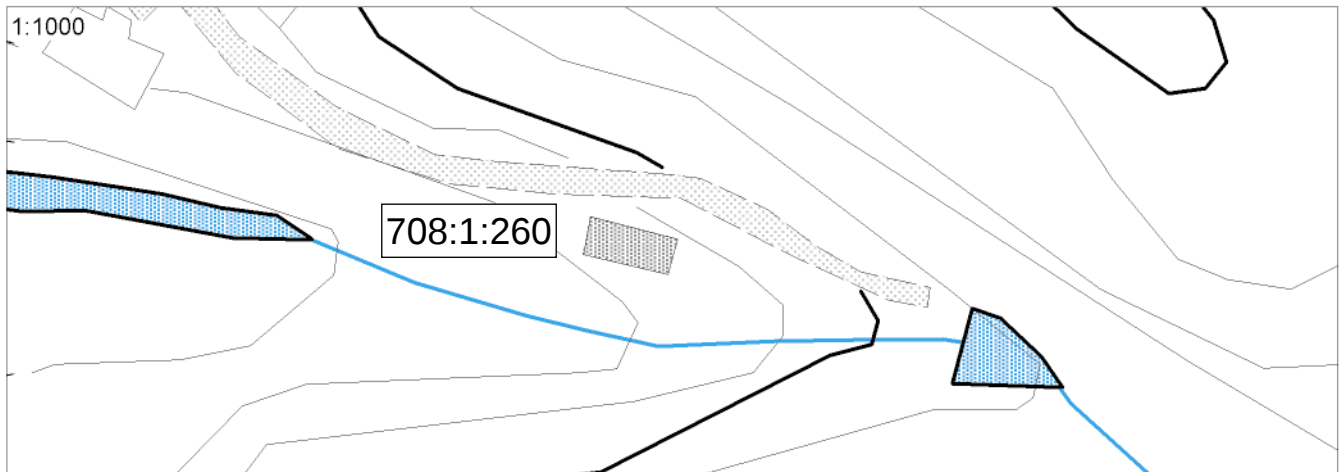
Vuonna 1974 paikka myytiin yksityisille. 1980- ja 1990-luvuilla rakennusta uudistettiin ja muutettiin useassa otteessa. Päärakennuksen nykyinen kuisti on tehty 1980-luvulla.

2.

1. Koulurakennus
2. Piharakennus

1. Kämmenniemen myllyn saharakennus ja pato, Kämmenniemi

1.

2.

3.

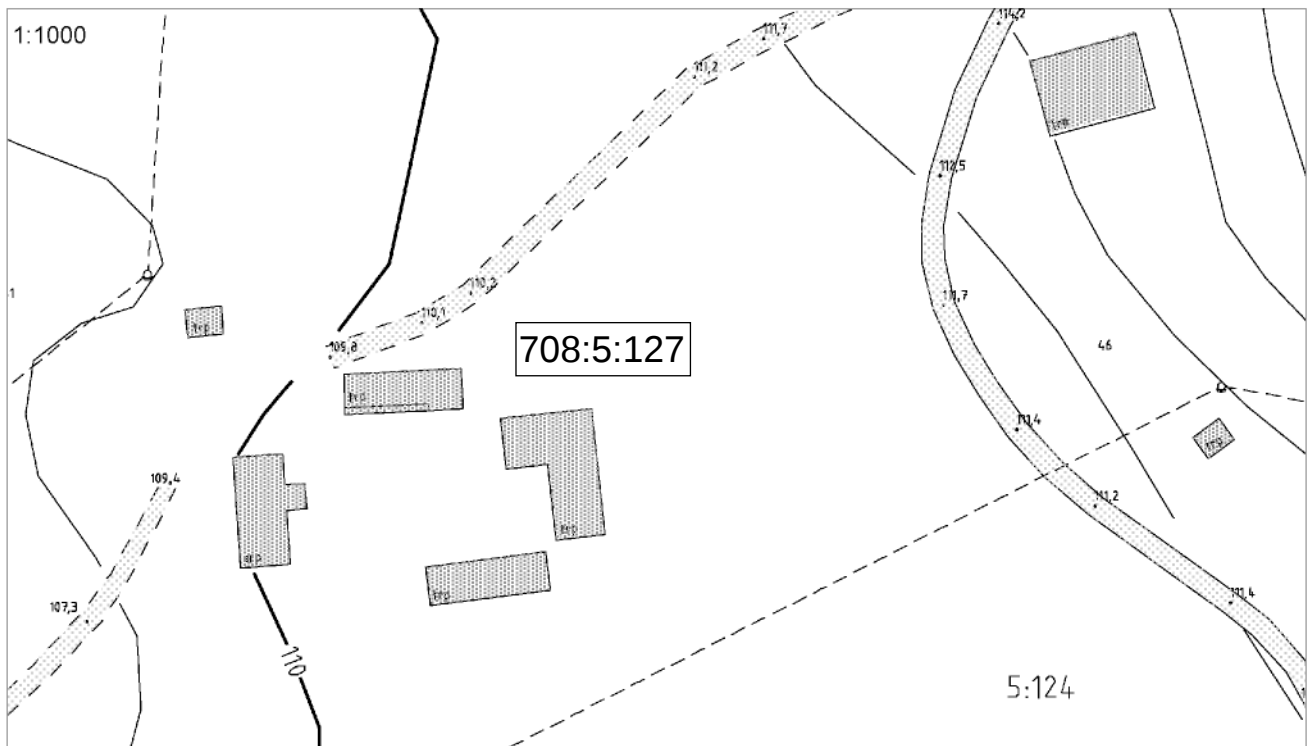
Mylly on sijainnut Hankajärvestä Iso-Viljamoiseen virtaavassa Myllyojassa. Tila on nykyisin nimeltään Myllymäki, ja se on kuulut aikoinaan Kahna -nimiseen kantatilaan.

Myllystä on merkintä jo vuoden 1795 isojakokartassa ja se on voinut olla olemassa jo paljon ennen tätä. Mylly toimi paikalla yhtäjaksoisesti 1960-luvulle.

Nykyään paikalla on jäljellä myllyyn kuulunut saharakennus, jäänteitä padosta ja yksi myllynkivi. Vielä 1928 vuoden pitäjäkartassa mainittu myllärin torppa on kadonnut. Myllyn osia on viety Teiskon museoon.

1. Myllyyn kuulunut saharakennus.
2. Padon jäänteitä.
3. Myllyn kivi.

2. Kuivaniemen torppa ympäristöineen, Kämmenniemi

1.

2.

Kuivaniemen tila sijaitsee Paarlahden pohjoisrannalla. Ranta nousee jyrkästi ylös ja tasoittuu suureksi peltoaukeaksi Kuivaniemen vanhojen rakennusten ympärille.

Kuivaniemi on vuonna 1795 piirrettyssä isojakokartassa itsenäinen perintötila, sen ympärillä on peltoja ja niittyjä. 1850-luvun pitäjäkartassa paikalla lukee *torp*, eli tila on siirtynyt joko Kruunun tai toisen tilan omistukseen.

Maisema Kuivaniemessä on säilynyt samana tähän päivään saakka, muutamia uudisrakennuksia lukuun ottamatta.

1. Kuivaniemen torpan pihapiiri ja sitä ympäröivät pellot.
2. Pellon laidalla oleva aitta.

3. Petäjäinen eli Kaakkolammin torppa ympäristöineen, Teiskon Pohtola

2.

3.

4.

5.

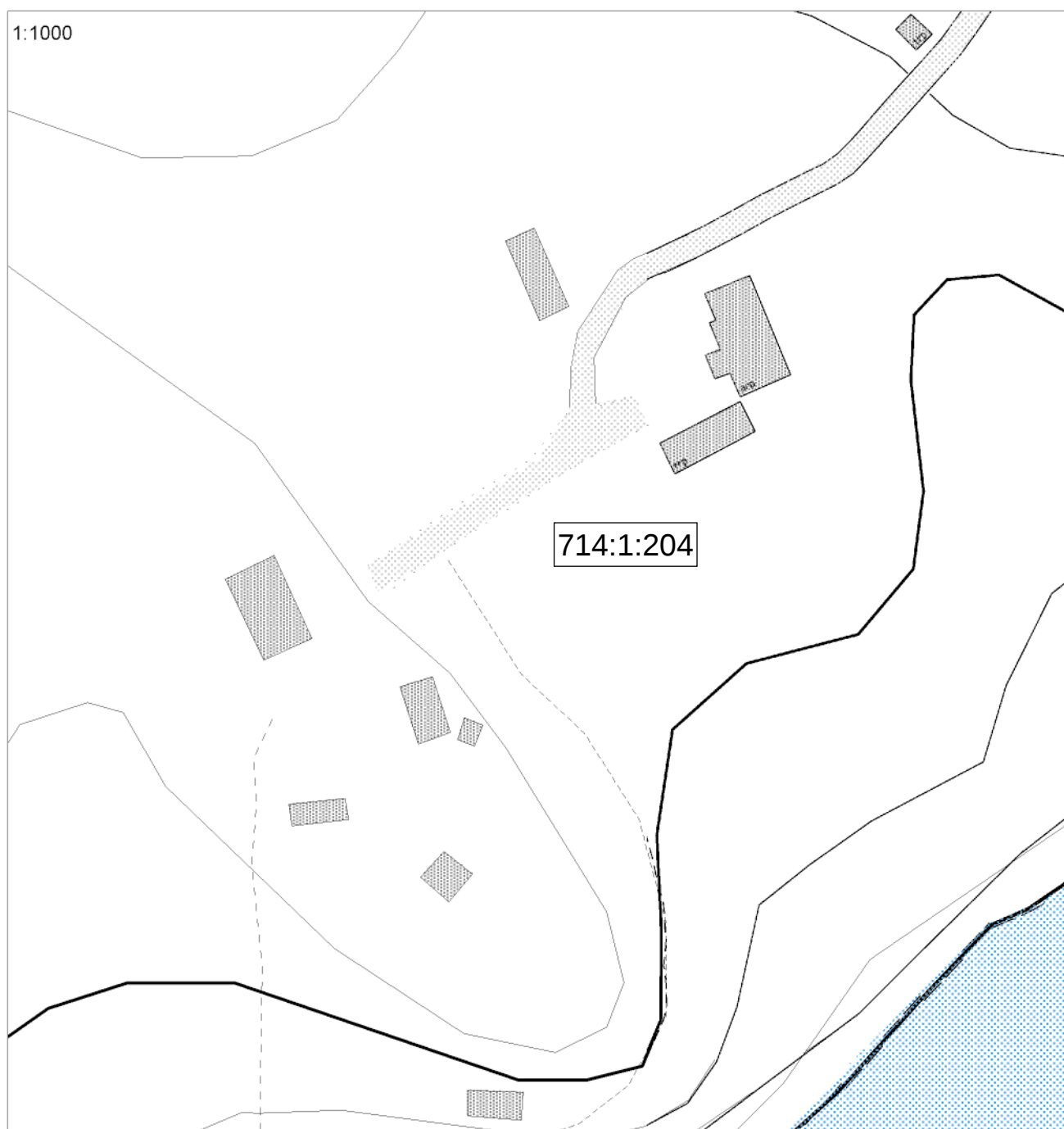
Petäjäisen tila sijaitsee Viitapohjantiestä erkanevan Kaakkolammintien varrella, Kaakkolammin ja Syväjärven tuntumassa. Paikalla on kolme rakennusryhmää, jotka kaikki sijaitsevat kallioisten mäkien päällä, peltojen ympäröiminä.

Paikalla on vuonna 1796 valmistuneessa isojakokartassa ollut kaksi torppaa, jotka ovat olleet nimeltään *Kaakkolammi Torp* ja toinen vain *Torp*. Molemmat ovat olleet silloin Pär Mattson Korpulan omistuksessa. Kantatila on Korpula. Vuodesta 1896 tila on ollut Kalle ja Tekla Petäjäisen omistuksessa. Ei tiedetä, onko tila ollut tähän saakka torppana, vai onko se itsenäistynyt jo aiemmin 1800-luvulla.

Nykyään paikalla on kolme rakennuskeskittymää. Korkealla mäen päällä oleva tupa ja sen piharakennukset sekä pellon keskellä oleva yksinäinen talo ovat autioita. Rakennuksista uusimassa asutaan edelleen. Kookasta päärakennusta on korjattu vuonna 1911.

1. Näkymä uusimmasta rakennuksesta.
2. Mäen päällä on vanha pihapiiri.
3. Mäen päällinen asuinrakennus.
4. Vanha yksinäinen tupa keskellä peltoa.
5. Kuva Taipaleen tilasta vuonna 1931 ilmestyneessä kirjassa *Suomen maatilat*. Kuvassa näkyy purettu piharakennus.

4. Ala-Suoniemi eli Suoniemen torppa ympäristöineen, Teiskon Pohtola

2.

3.

Ala-Suoniemen tila sijaitsee Kaakkolammin pohjoisrannalla. Se on lähellä Petäjäisen tilaa ja on erotettu samasta Korplan kantatilasta. Tilat muodostavat yhtenäisen maalaismaisemakokonaisuuden.

Suoniemi on vuoden 1796 isojakokartassa torppa. Se on ollut Pär Larsson Korpulan omistama.

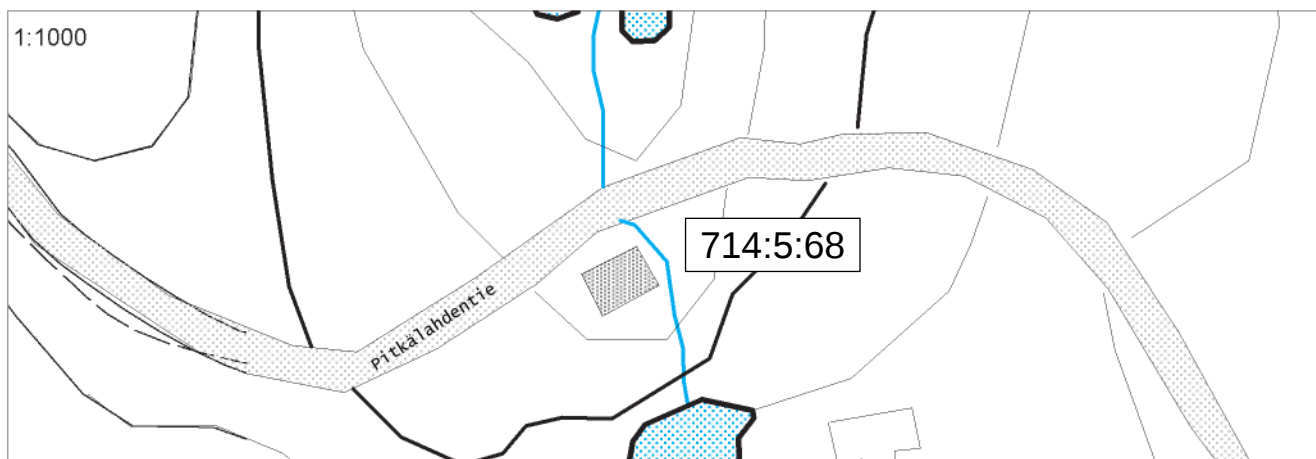
Nykyään paikalla on päärakennus, jota on jatkettu menneinä vuosikymmeninä. Pihassa on myös vanha asuinrakennus ja useita vanhoja aittoja.

4.

1. Näkymässä Ala-Suoniemi (oik.) ja Petäjäinen.
2. Vanha ja uudenpi asuinrakennus.
3. Aitta tien varrella.
4. Aitan jäännös rannasta nousevalla mäellä.

5. Pohtolan myllyn saharakennus ja pato, Teiskon Pohtola

1.

Mylly on sijainnut Kalliojärvestä Myllylammiin virtaavassa purossa.

Vuonna 1853 valmistuneessa isojakokartassa purossa on kaksi myllyä, toinen on kuulut Teiskon Pohtolaan ja toinen Vattulaan. Vuoden 1928 pitäjäkartassa jäljellä on toinen myllyistä ja myllärin torppa.

Nykyään paikalla on vain myllyyn kuulunut rakennus ja padot. Myllärin torppa on purettu.

2.

1. Myllyyn kuulunut rakennus.
2. Myllyn jäänteitä.

6. Myllärin torppa, Vattula

1.

2.

3.

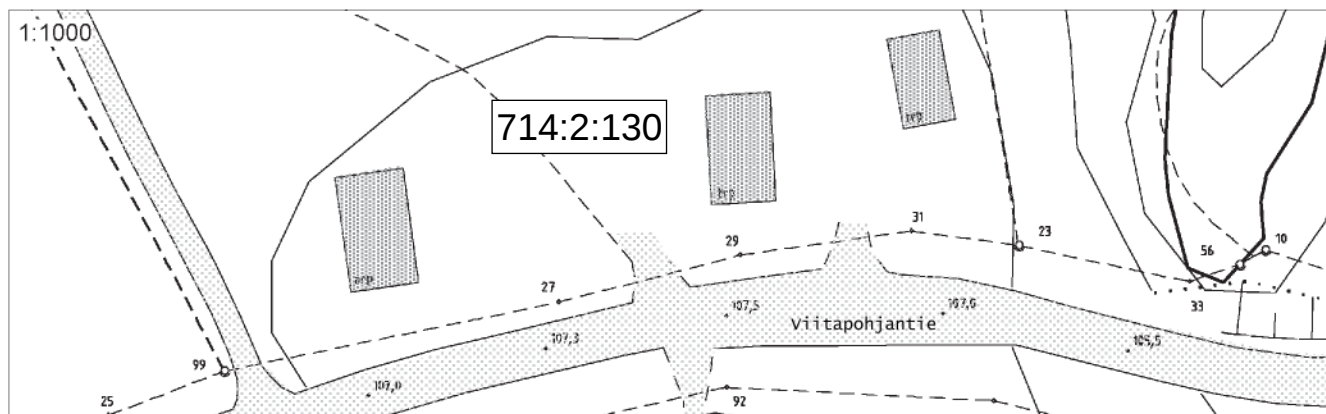
Paikalla ollut mylly on sijainnut Myllylammin Sisaruspohjaan virtaavassa Myllyojassa, lähellä Viitapohjan tietä ja Liutun kartanoa.

Vuoden 1853 isojakokartan mukaan se on ollut Vattulan kylän omistuksessa. Vuoden 1796 isojakokartan mukaa Myllyojassa on ollut toinenkin mylly, lähempänä Myllyojan suuta. Kalliojärvestä Sisaruspohjaan, Myllylammin kautta virtaavassa purossa on siis ollut kaikkiaan neljä myllyä.

Vuoden 1928 pitäjäkartassa paikalla on vielä mylly ja myllärin torppa. Nykyään jäljellä on vain torppa ja jäänteitä padosta sekä myllyn kivi.

- 1. Myllärin torppa
- 2. Virtaava vesi
- 3. Myllyn kivi.

7. Lahdentausta, ent. Lahdenpohjan torppa, Teiskon Pohtola

1.

2.

3.

Lahdentaustan tila sijaitsee Viitapohjantien varrella, Lahdenrannantien risteyksessä, Sisaruspohjan eteläpuolella.

Lahdenpohja Torp on vuoden 1796 isojakokartassa. Sen vieressä on toinenkin torppa, joka on kadonnut. Molemmat torpat ovat olleet Paul Pärin omistamia ja Pärri -nimisestä kantatilasta erotettuja.

Nykyään paikalla on valkoinen asuinrakennus ja kaksi punaista piharakennusta. Paikalla ei asuta vakituisesti.

1. Lahdentaustan tilan päärakennus.
2. Piharakennus.
3. Näkymä tieltä.

8. Pänkälä, Teiskon Pohtola

1.

Pänkälä sijaitsee Paarlahden rannalla, Tuomaanojantiestä erkanevalla Pänkälän tiellä. Pihapiirissä on iso päärakennus ja useita piharakennuksia.

Pänkälän talo ja kantatila, silloiselta nimeltään *Pängälä*, sijaitsi vuoden 1796 isojakokartassa kylätontilla nykyisen Vanhan-Pärrin ja Ala-Korpulan vierellä, Pajamäentien ja Sisaruspohjantien risteyksessä. Myöhemmin talo on rakennettu nykyiselle paikalleen peltojensa ääreen Paarlahden rantaan.

Pänkälä mainitaan Teiskon kantatilaluettelossa, jonka mukaan se on ollut olemassa jo 1540-luvulla, tosin ei tällä paikalla. Tilalla harjoitetaan edelleen maanviljelyä ja se on ympäri vuoden asuttuna.

1. Pänkälän pihapiiri.

9. Ala-Korpula, Teiskon Pohtola

1.

Ala-Korpula sijaitsee Sisaruspohjantien varrella, vanhan ryhmäkylän keskellä. Tilaan kuuluu päärakennus, useita piharakennuksia sekä valtavan 1900-luvun alussa rakennetun navetan massiivinen kivijalka. Piha on jakautunut Sisaruspohjantien molemmin puolin.

Ala-Korpulalla on pitkä historia, se on Korpulan tilan vuonna 1768 jaettu osa. Ylä-Korpulan, joka ei enää sijaitse kylätontilla, vaan matkan päässä Sisaruspohjantien varrella, historia ulottuu 1500-luvulle ja kauemmas.

Vuonna 1796 piirrettyssä isojakokartassa kaikki ryhmäkylän talot sijaitsivat vielä kylätontilla, Ala-Päriä lukuun ottamatta. Kylässä on ollut yhteensä viisi taloa, joista kaksi on kuulunut Pärrille, kaksi Korpulalle ja viides on ollut Pängälä.

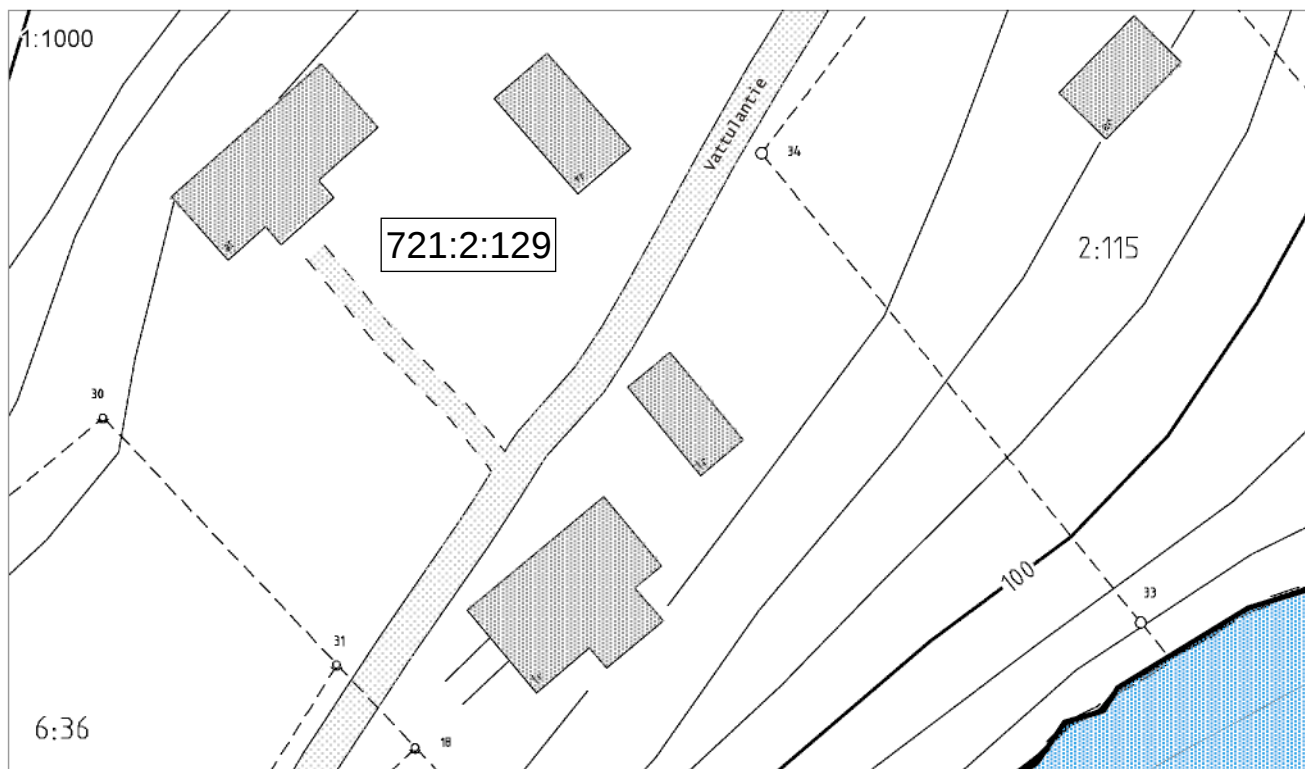
Ala-Korpulan päärakennus on päässyt rapistumaan, eikä siellä asuta vakituisesti.

2.

1. Ala-Korpulan päärakennus.
2. Vanhan navetan kivijalka ja uudistettu piharakennus.

10. Alanen, ent. Ala-Vattula, Vattula

1.

Ala-Vattula nyk. Alanen sijaitsee Vattulantieellä Sisaruspohjassa Vattulan jakokunnan alueella. Piha sijoittuu Vattulantien molemmin puolin, siten, että päärakennus on tien pohjoispuolella ja suuri lato tien eteläpuolella.

Vuonna 1853 laaditussa isojakokartassa Ala-Vattula on nykyisellä paikallaan, valtaviin niittyjen ja peltojen ympäröimänä. Aivan sen vieressä, lähempänä Sisaruspohjan rantaa on ollut Vattula.

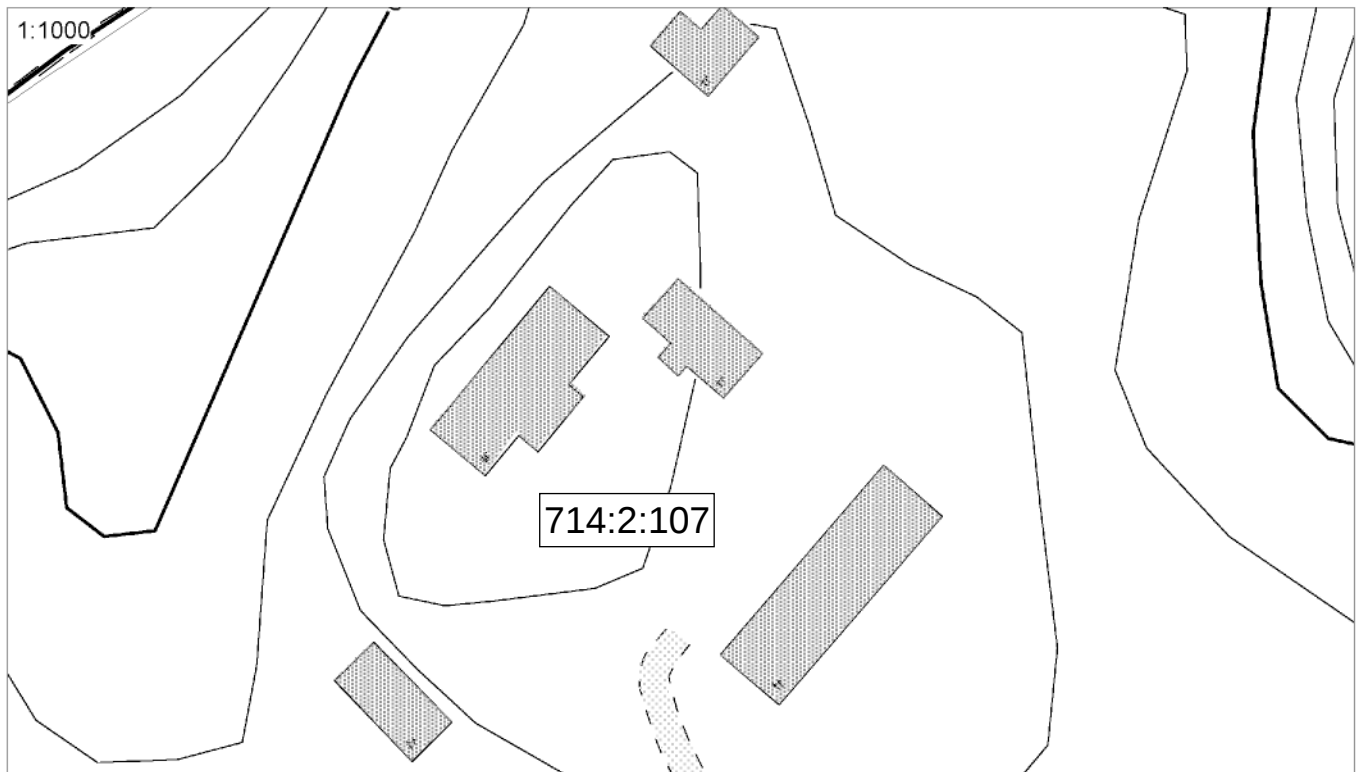
Päärakennusta on uudistettu rajusti, mutta pihan vanha tunnelma on vielä jäljellä. Ala-Vattulassa asutaan vakituisesti.

2.

1. Ala-Vattulan päärakennus.
2. Lato tien varrella.

11. Ala-Pärri, Teiskon Pohtola

1.

2.

3.

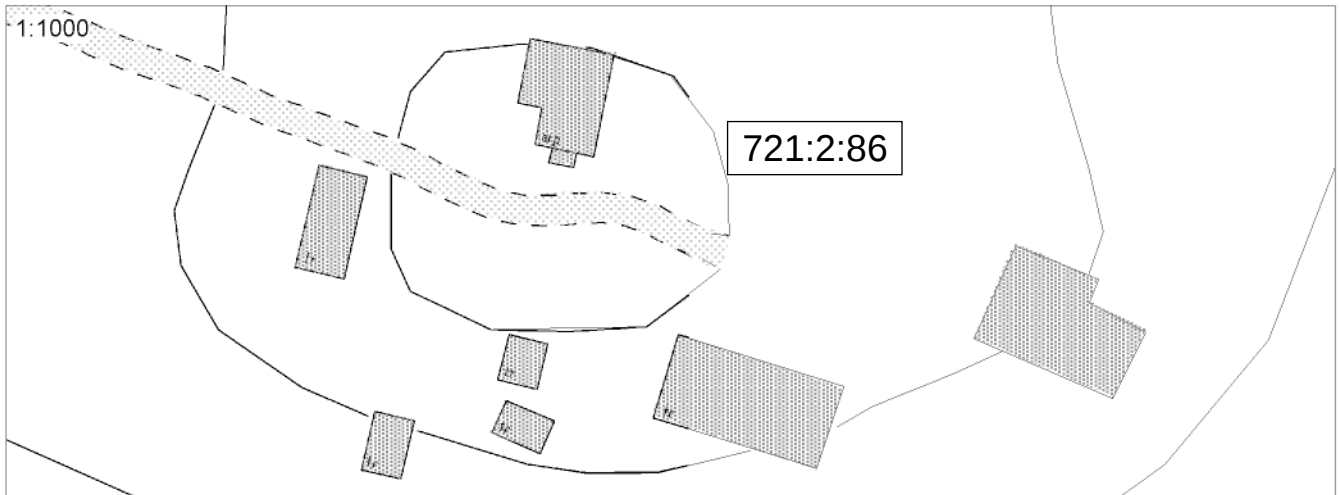
Ala-Pärri sijaitsee Sisaruspohjan etelän puoleisella rannalla niemen keskellä. Pihaan saavuttaessa kuljetaan suuren, rantoihin rajautuvan peltoalueen läpi.

Vanha suljettu pihapiiri on säilynyt. Pihassa on kaksi asuinrakennusta ja kaksi suurta piharakennusta. Päärakennus on vuodelta 1872 ja sitä on uudistettu vuonna 1909, navetta on vuodelta 1910.

Ala-Pärri kuuluu Pohtolan maarekisterikylään ja se on Pärin kantatilan vuonna 1748 jaettu osa. Ala-Pärri sijaitsee vuonna 1796 valmistuneessa isojakokartassa nykyisellä paikallaan, eikä ryhmäkylätontilla, jossa muut Pohtolan kylän talot vielä tuolloin olivat. Tila on luultavasti sijainnut tällä paikalla perustamisvuodestaan 1748 asti.

1. Ala-Pärin uudempi päärakennus.
2. Vanha asuinrakennus
3. Navetta.

12. Moisio, Vattula

1.

2.

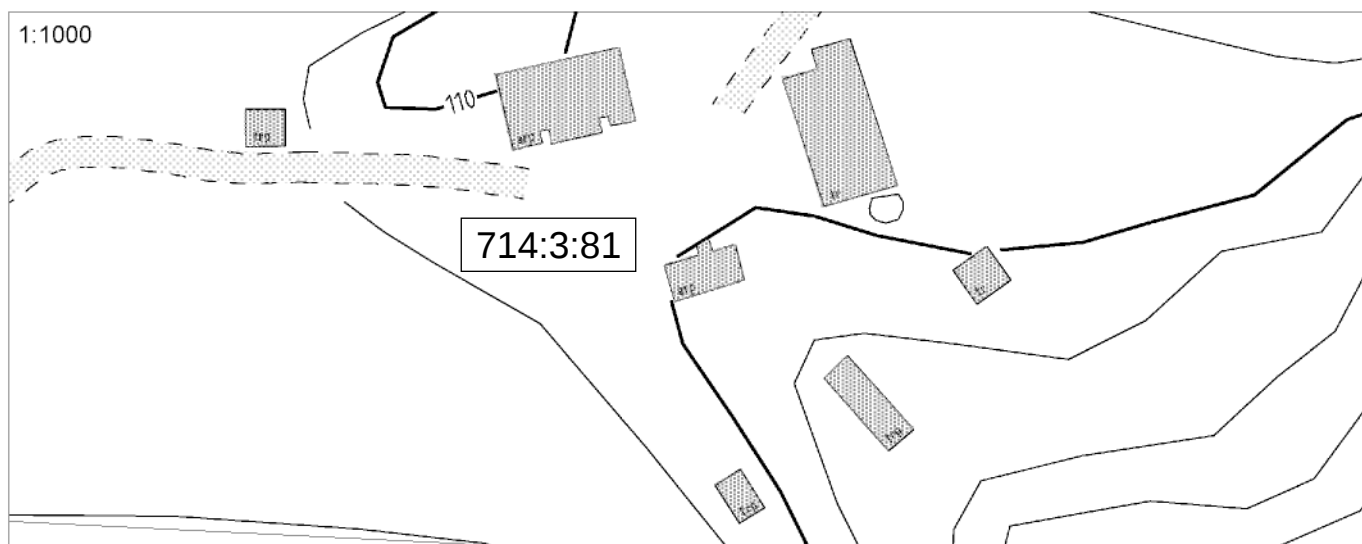
3.

Moisio sijaitsee Vattulantien varrella Sisaruspohjassa Sepänlahden vierellä. Pihapiiri on kallioisella kumpareella peltoaukean keskellä. Päärakennusta on jatkettu ja uudistettu laajalti, mutta pihan muut rakennukset paljastavat paikan iän ja luonteen.

Vuoden 1853 isojakokartassa paikalla on merkintä asuinpaikasta, Moisiota ei kuitenkaan mainita Teiskon kantatilaluettelossa. Paikalla on asuinpaikka myös 1800-luvun puolivälin pitäjäkartassa. Vuonna 1928 valmistuneessa pitäjäkartassa paikan nimi on Moisio.

1. Moison navetta.
2. Piharakennus
3. Päärakennukseen on tehty uusi jatko-osa.

13. Tanhuanpää, Teiskon Pohtola

1.

2.

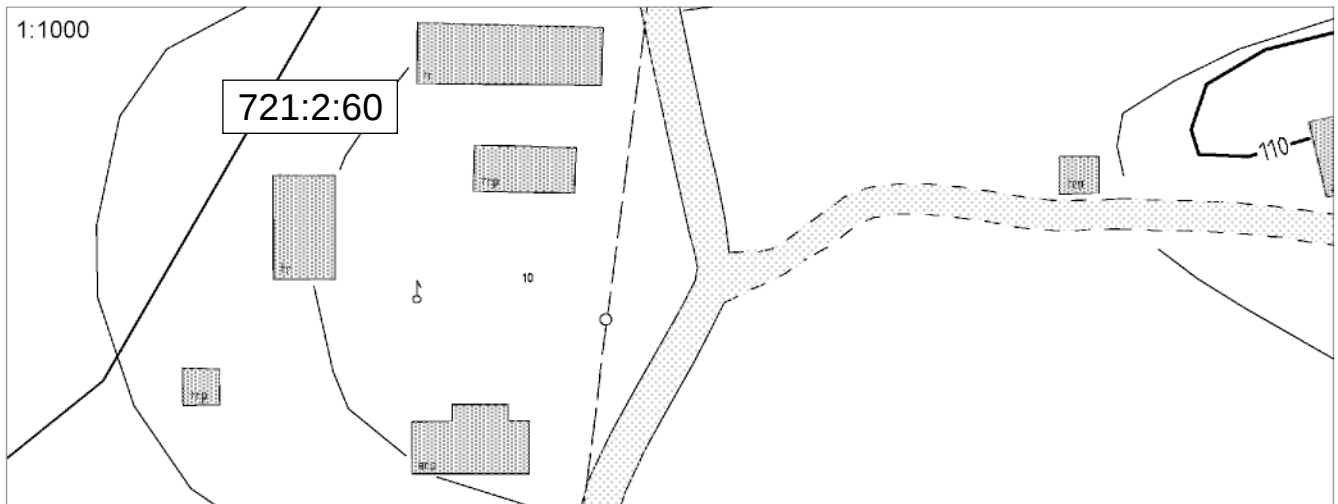
3.

Tanhuanpää sijaitsee Sisaruspohjan alapuolella, Viitapohjantien eteläpuolella. Piharakennuksia on aivan Viitapohjantien varrella sekä kauempana tiestä, päärakennuksen ympärillä. Rakennukset sijoittuvat kumpareelle peltoaukean keskelle.

Tanhuanpää on ollut torppa ja sen kantatila on ollut Pänkälä. Torppa on merkintänä jo vuonna 1796 tehdyssä Pohtolan isojakokartassa.

1. Tanhuanpään päärakennus.
2. Tupa.
3. Vanha navetta.

14. Kalliomäki, Vattula

1.

2.

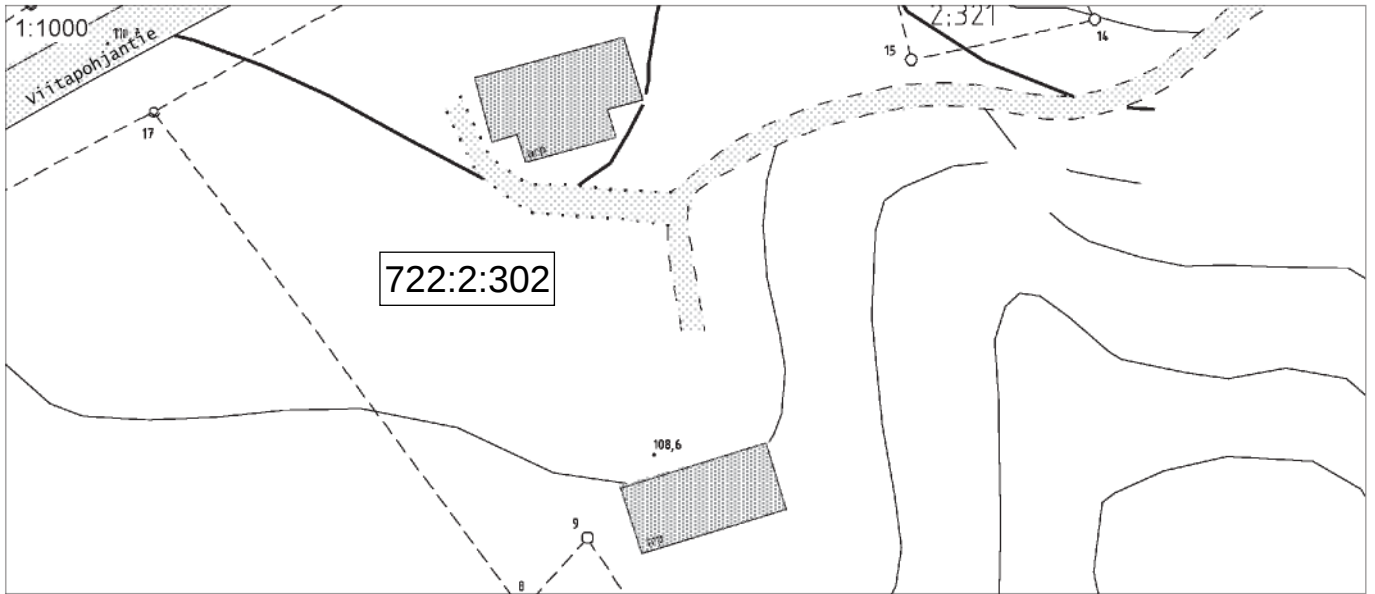
3.

Kalliomäen tila sijaitsee Viitapohjantien eteläpuolella, aivan Tanhuanpään vierellä. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi useita piharakennuksia. Rakennusryhmää ympäröi peltoaukea.

Kalliomäen tila on ollut torppa, se näkyy vuonna 1853 Vattulan maista tehdyssä isojakokartassa. Paikan nimeä ei ole merkitty karttaan. Vuoden 1928 pitäjäkartassa paikan nimi on Massila.

1. Kalliomäen päärakennus.
2. Navetta ja lato.
3. Puuvaja

15. Ylä-Pirilä, Värmälä

1.

2.

3.

Ylä-Pirilä sijaitsee Viitapohjantien varrella, Kukonjärven, Valkeajärven ja Matehisen välissä. Pihaan kuuluu suuri asuinrakennus ja piharakennus. Rakennusten takaa aukeaa suuri peltoaukea, joka ulottuu Kukonjärveen saakka.

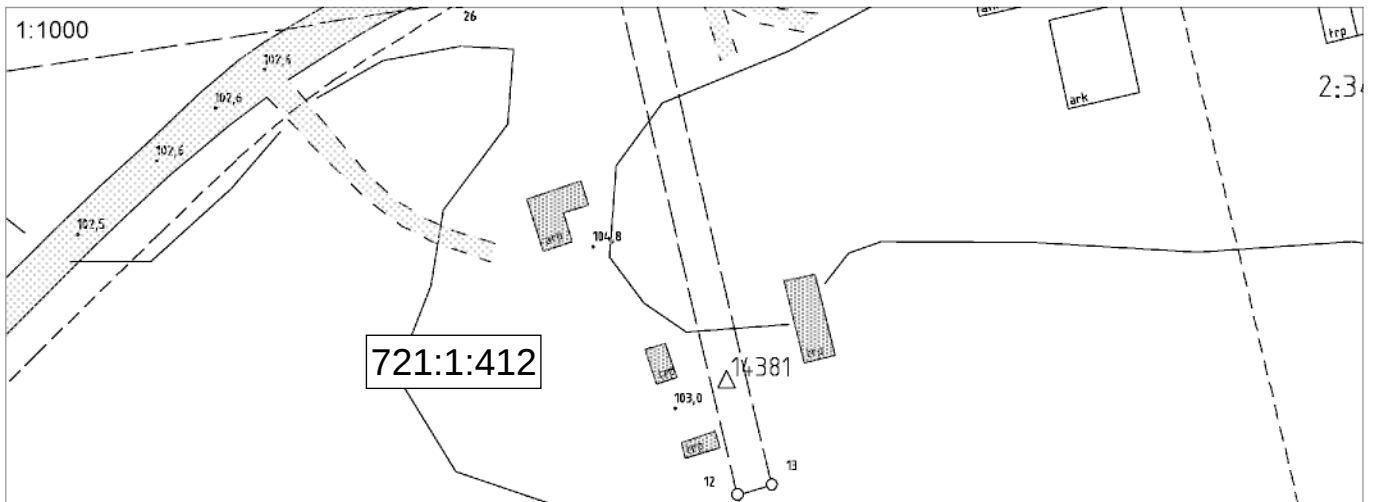
Ylä-Pirilä on jaettu Pirilän kantatilasta vuonna 1838. Paikka on merkitty 1800-luvun puolivälin pitäjäkartaan ja paikalla lukee *Birilä*, tarkoittaen sekä Ala-Pirilää että Ylä-Pirilää.

Ylä-Pirilän päärakennus ovat vuodelta 1864 ja sitä on uudistettu 1910. Pihapiirissä on ollut useita asuinrakennuksia ja karjasuoja.

Nykyään rakennukset ovat tyydyttävässä kunnossa, sillä ne ovat olleet autoina jo kauan.

1. ja 3. Ylä-Pirilän päärakennus kesällä 2004.
2. Piharakennus

16. Värmälän tilan mäkitupa, Värmälä

1.

2.

3.

Mäkitupa sijaitsee Värmälän tilan mailla, Värmälän Rusthollin lähellä, Valkeajärven pohjoispuolella, pellon ja metsän rajalla. Pihalla on kolme pientä rakennusta: asuinrakennus ja kaksi piharakennusta.

Värmälän kartano eli entinen Vähä-kartano on ollut rustholli, eli ratsutila, joka on varustanut ratsumiehiä sotiin. Värmälän rusthollin ja mäkituvan välinen peltoaukea on nimeltään *Rakuunan haka*, mikä kertoo, että rakuuna eli ratsusotilas on mahdollisesti pitänyt hevostaan tällä pellolla haassa ja asunut viereisessä mäkituvassa rauhan aikana.

Nyt paikalla ei asuta vakituisesti.

1. Mäkitupa Värmälän mailla.
2.-3. Piharakennukset.